

EL DRET CANÒNIC A CATALUNYA

Prof. Dr. Santiago Bueno Salinas

Catedràtic de Dret Canònic

Departament d'Història del Dret, Dret Romà i Dret Eclesiàstic

Universitat de Barcelona

I. INTRODUCCIÓ

El territori del Principat de Catalunya pertanyia a la província Tarraconense del baix Imperi Romà, constituïda en tot segons el model romà habitual, i així seguí fins a les invasions germàniques. Amb tot, s'hi ha de comptar amb què Tarraco no era una petita metròpoli, sinó una de les més importants i més romanitzades d'Hispania, per la seva proximitat amb Itàlia; també hem de recordar que els límits provincials eren molt més grans que els actuals, ja que venien a representar gairebé tot el terç nord-oriental de la península. L'Església catòlica s'adaptà a l'estructura territorial romana, amb capital a Tarraco. Durant tota l'època hispano-romana i visigòtica, l'Església tarraconense restà fermament unida a la de la resta de la península, malgrat certes picabaralles que, a finals del segle VII, sorgiren entre Tarragona (la capital tradicional romana) i Toledo (nova capital administrativa dels visigots), ja que aquesta diòcesi intentà prendre la preeminència damunt tota l'Església hispana¹.

---

¹ D'aquella antiguitat primera prové la consideració de Tarragona com diòcesi primada de les Espanyes, títol sempre mantingut i defensat contra Toledo, que només arrencaria de la importància d'aquesta seu durant l'època visigòtica. De fet, aquesta controvèrsia s'ha arrossegat fins al nostre temps, després de reiniciar-se al segle XI i de nombrosíssimes discussions posteriors; encara avui tant l'arquebisbe de Toledo com el de Tarragona es consideren Primats d'Espanya, en un trasllat al camp eclesiàstic de les respectives visions polítiques castellano-centralista i catalano-perifèrica; malgrat tot, el Dret canònic actual no contempla cap dret al caràcter primacial, que ha quedat com a merament honorífic. Un dels textos que avalen amb força la pretensió de Tarragona és l'antiquíssima decretal del papa Sirici a l'arquebisbe Himeri de Tarragona (any 384), en la qual aquest queda encarregat, amb clara primàcia, de transmetre la decisió pontifícia als bisbes de totes les províncies d'Hispania i sud de les Gàl·lies, molts anys abans de la importància adquirida per Toledo durant l'època visigòtica (vegeu *Escrits de bisbes catalans del primer mil·lenni* [Clàssics del Cristianisme 27] (Barcelona 1992), pp. 12 & 60).

Però la invasió visigòtica posà els precedents d'una certa reorientació de l'Església tarraconense vers el nord. És sabut com el reialme visigòtic, durant un cert temps, conservà la seva capitalitat a Narbona i Tolosa de Llenguadoc, però a mida que perdia els territoris del sud de les Gàl·lies, traslladà la capital a Barcelona, per acabar tot centrant-se a Toledo. Quan al primer terç del segle VIII fou destruïda la metròpoli Tarragona i quasi tota la resta de Catalunya caigué en poder dels musulmans, les diòcesis catalanes foren integrades a la província de Narbona. Aquest fet afavorí la reorientació eclesiàstica de la Marca Hispànica vers el nord, i un altre fet circumstancial reblà la tendència: les idees teològiques adopcionistes del bisbe Feliu d'Urgell, al segle IX, foren jutjades com herètiques per l'Església carolíngia i pel papa, tot obligant-lo a retractar-se i a trencar amb l'arquebisbe Elipand de Toledo²; així, com que l'Urgell pertanyia políticament al regne carolingi i Toledo estava sota dominació musulmana, Carlemany afavorí la separació de l'Església catalana de la hispana, les quals a partir de llavors seguiren camins molt diferents.

A l'adscripció de la Marca Hispànica (Catalunya) a l'Imperi carolingi, com s'ha dit, correspongué l'adscripció de les diòcesis catalanes a Narbona. Aquesta subjecció s'entenia provisional, però durà prou com per a què els intents posteriors de retornar a la província antiga no es visquessin sense serioses disputes, car ja al segle XI -sota la iniciativa dels bisbes de Vic- s'intentà la independència, però la discussió durà fins el 1127 ja que, en ser reinstaurada Tarragona en el segle XII amb el seu caràcter metropolità, Narbona no cedí de grat els seus drets, i es mantingué bel·ligerant sobretot pel que feia a Elna (de fet, la diòcesi d'Elna primer quedà de la província narbonesa fins el 1613, quan fou integrada a la Tarraconense fins al 1678; retornà a la narbonesa amb la cessió del Rosselló a França, i fou traslladada a Perpinyà al segle XVIII)³. El nombre de diòcesis ha estat, doncs, bastant estable: Tarragona, Barcelona (que durant el segle VII li fou disgregada la d'Egara, a Terrassa), Lleida (durant un temps amb seu a Roda d'Isàvena), Urgell, Girona, Vic, Tortosa; al segle XVI es creà la diòcesi de Solsona. Però també cal tenir en compte que la província Tarraconense incloïa territoris no catalans, pràcticament tota la conca de l'Ebre (fins a Pamplona), d'acord amb

---

² Ambdós bisbes compartien l'adopcionisme, heretgia que reduïa la filiació divina de Jesús a una filiació merament "adoptiva", i que fou seguida per alguns bisbes de l'època car afavoria les relacions religioses amb els musulmans. Vegeu J. PERARNAU (i d'altres), *Feliu d'Urgell. Bases per al seu estudi* (Barcelona 1999).

l'antiga divisió administrativa romana, a la qual s'afegí València (que havia format part de Cartagena), que s'anaren desmembrant a partir del segle XIV per tal de formar províncies noves (Pamplona, Saragossa o València). Així doncs, només el territori de Catalunya ha format sempre part de la Tarraconense⁴.

Desgraciadament, està per elaborar-se encara una història general completa de l'Església catalana⁵; una història del Dret canònic a Catalunya ni tan sols s'ha arribat a plantejar, malgrat les característiques pròpies tant de l'Església catalana, com algunes del Dret canònic català. Per aquesta raó, aquest capítol aporta aquí només algunes dades ja conegudes, oferint-les de forma ordenada.

A les dues seccions que segueixen tractem dos temes diferenciats, però clarament relacionats: el Dret canònic català, i la funció del Dret canònic en el Dret català. La finalitat és, correlativament, mostrar les fonts pròpiament catalanes del Dret canònic (universal o local) i els canonistes relacionats amb el nostre país, i un cop posada de relleu la importància del Dret canònic a Catalunya, mostrar la seva funció al si del Dret català.

II. EL DRET CANÒNIC CATALÀ

A. FONTS I INSTITUCIONS CANÒNIQUES CATALANES

Com s'ha esmentat més amunt, fins al segle VIII i la creació de la Marca Hispànica, l'Església catalana no es diferencià de la resta de la Església hispano-romana; el mateix podem dir del seu Dret canònic en termes generals.

---

³ L'altra excepció és molt més moderna, car a partir el 1964 la diòcesi de Barcelona fou constituïda en arxidiòcesi depenent de la Santa Seu, separada de la Tarraconense.

⁴ Hom pot trobar un bon resum a J. M. MARQUÈS, *Concilis provincials tarraconenses* (Barcelona 1994), pp. 7-12.

⁵ Amb tot, vegeu A. PLADEVALL I FONT, *Història de l'Església a Catalunya* (Barcelona 1989); *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya* (dir.: R. Corts Blai, J. Galtés Pujol, A. Manent Segimon), 3 vols. (Barcelona 1998-2001); D. ABADIAS, *Breu història de l'Església a l'Edat Mitjana* (Barcelona 2015).

1. Fonts canòniques universals d'origen català⁶

En parlar de fonts canòniques històriques, hom pot intentar una certa distinció entre fonts de dret merament local i fonts de dret universal. Amb anterioritat a la reforma gregoriana del segle XI, era molt confusa la distinció pràctica entre dret universal (el Dret canònic provinent de Roma, promulgat pels papes com a legisladors suprems a l'Església, i que seria el dret aplicat a l'Església catalana com a la resta d'Europa a partir del segle XII), i dret particular (el propi de les diòcesis locals), ja que les col·leccions canòniques de cada país o territori incloïen tant normes universals com particulars; de fet, el particularisme era una tendència pròpia de les influències germàniques medievals, que es mostraven en el Dret canònic tot fent col·leccions en les què les lleis i els costums locals prevalguessin sobre el dret universal, certament més antic. I aquest particularisme també es mostrà a Catalunya per raó de la influència carolíngia.

Catalunya no tingué temps d'elaborar unes fonts canòniques pròpies i diferenciades de tanta entitat com ho feren França, Itàlia o Alemanya, ja que el naixement del Principat com a entitat política, vers el segle X, se situa canònicament entre la presència uniformadora de la Col·lecció Hispana fins al segle IX, i l'arribada al segle XI de la reforma gregoriana i la universalització del dret i de la litúrgia segons el patró romà. Però dins el poc espai de temps disponible, les influències franques actuaren prou com per a què sorgissin col·leccions de fonts canòniques distintes de la resta de la península, que possiblement haurien donat pas a un Dret canònic més diferenciat si la reforma gregoriana no hagués sobrevingut tan aviat.

Malgrat tot, podem oferir les dades que posseïm sobre col·leccions canòniques elaborades a Catalunya.

Entre les col·leccions canòniques més antigues procedents de la Hispània visigòtica⁷, fins i tot prèvies a la Col·lecció Hispana, s'ha de destacar la *Col·lecció del*

---

⁶ Per a una millor comprensió d'aquesta secció, vegeu S. BUENO SALINAS, *Tratado general de Derecho canónico* (Barcelona 2018), cap. 2.

⁷ Juntament amb els *Capitula Martini* i l'*Epitome*; *ibid.*

manuscrit de Novara, segurament elaborada a la Tarraconense entre els anys 546-589, sobretot amb materials de concilis gals i tarraconenses; s'ha conservat a diversos manuscrits del nord d'Itàlia (car les invasions musulmanes provocaren la desaparició de moltes fonts anteriors a la Hispana), la qual cosa ens mostra la important relació que encara es donava entre les regions del nord mediterrani⁸; aquesta col·lecció s'integrà més endavant a l'*Epítome Hispànic* (entre el 598 i el 619)⁹, i d'aquí passà a la Col·lecció Canònica Hispana. I fou molt emprada al llarg del segle IX (entre d'altres, per la *Collectio Anselmo dedicata*)¹⁰.

Sembla evident que tota l'Església visigòtica, inclosa la província Tarraconense, emprà la Col·lecció Canònica Hispana, ja que la seva superioritat tècnica s'imposà sense problemes. De fet, la importància de la Hispana a Catalunya devia ser de tal magnitud que hom distingeix dues formes de la recensió Vulgata: la Forma Comuna i la Forma Catalana, aquesta última present en tres manuscrits d'origen català, de finals del segle VII, que contenen notables variants respecte als manuscrits procedents del regne de Lleó¹¹.

Amb la invasió musulmana de l'any 711 s'estroneja l'activitat canònica que havia donat lloc a la Hispana; només Catalunya recupera aviat la seva activitat i ofereix fins al segle X algunes reelaboracions de la Hispana *Sistemàtica* (concretament, les *Tabulæ*¹²), o la versió de la mateixa Hispana *Sistemàtica* en llengua àrab, duta a terme probablement a Girona¹³.

---

⁸ J. GAUDEMET, *Les sources du droit canonique. IIe-VIIe siècle* (Paris 1985), pp. 151-152; estudi i edició de G. MARTÍNEZ DÍEZ, *La colección del ms. de Novara*, a "Anuario de Historia del Derecho Español" 33 (1963), pp. 392-538.

⁹ Estudi i edició de G. MARTÍNEZ DÍEZ, *El Epítome Hispánico* (Madrid 1963) [publicat a "Miscelánea Comillas" 36-37 (1962)].

¹⁰ Vegeu S. BUENO SALINAS, *Tratado general de Derecho canónico*, cap. 2.

¹¹ Vegeu G. MARTÍNEZ DÍEZ, *La Colección Canónica Hispana*, vol. I (Madrid-Barcelona 1966), pp. 242-243.

¹² En tres manuscrits, a Girona, la Seu d'Urgell i la Biblioteca Nacional de París (ms. lat. 1568); estudi i edició de G. MARTÍNEZ DÍEZ, *La Colección Canónica Hispana, II. Colecciones derivadas, 2* (Madrid 1976), pp. 485-583; vegeu J. GAUDEMET, *Les sources du droit canonique. IIe-VIIe siècle*, cit., pp. 159-160.

¹³ En un sol manuscrit de la Biblioteca d'El Escorial (ms. ar. 1623); estudi i edició de G. MARTÍNEZ DÍEZ, *La Colección Canónica Hispana, II. Colecciones derivadas, 2* (Madrid 1976), pp. 485-583; especialment interessants són les pp. 607-615 pel que fa al seu origen.

Abans de la reforma gregoriana apareix a Catalunya una col·lecció menor, però que es pot considerar plenament nova, l'anomenada *Col·lecció pirinenca* per MARTÍNEZ DíEZ¹⁴. L'origen d'aquesta col·lecció és amb tota probabilitat el pirineu català, segurament la diòcesi d'Urgell, durant la primera meitat del segle XI; es tracta d'una col·lecció tradicionalista, encara no gregoriana però amb inquietuds reformistes, que conté cànons de concilis orientals, africans i gals (generalment presos de la Hispana), alguns fragments de decretals, i acaba amb indicacions sobre els ritus d'ordenació manllevats d'un *Ordo* franco-romà (la qual cosa demostra la ja esmentada influència carolíngia a Catalunya).

Com assenyala MARTÍNEZ DíEZ per a la resta de la Península Ibèrica, “fins a la reforma gregoriana l'Església espanyola viu exclusivament del seu propi dret tradicional representat per la Hispana; els legats pontificis del darrer quart del segle XI portaran amb ells les flamants col·leccions gregorianes, i el Dret canònic espanyol donarà un salt de quatre segles, passant directament de la col·lecció visigòtica al centralisme gregorià, sense haver conegut l'Hadriana, les Falses Decretals, Reginó de Prüm, Burcard de Worms o Iu de Chartres”¹⁵. Però el mateix autor ens informa indirectament de què Catalunya (“el nor-est de la península”) no segueix el mateix esquema històric; amb GAUDEMET hem d'assenyalar que aquí es rebé la influència de les col·leccions gal·les i germàniques esmentades que no es varen conèixer a la resta dels regnes hispànics (com posàvem de relleu a la *Col·lecció pirinenca*), car políticament i culturalment en bona part el Principat depenia del regne carolíngi (almenys formalment fins a la unió a la Corona d'Aragó de l'any 1137)¹⁶; per altra banda, la reforma gregoriana fou rebuda a Catalunya bastant abans, donada la proximitat amb Itàlia i el sud de França, a través de dues col·leccions importantíssimes: la col·lecció *Tarraconense* i la col·lecció *Cæsaraugustana*.

La col·lecció *Tarraconense* o *Liber Tarraconensis* devia ser elaborada entre els anys 1085-1090, amb origen incert, però potser entorn als Pirineus catalans, encara que

---

¹⁴ Actualment es troba en un sol manuscrit, el ms. 944 de la Biblioteca de Catalunya; estudi i edició de G. MARTÍNEZ DíEZ, *Una colección canónica pirenaica del siglo XI*, a “Miscelánea Comillas” 38 (1962), pp. 213-250; vegeu J. GAUDEMET, *Les sources du droit canonique. VIIIe-XXe siècle* (Paris 1993), p. 83.

¹⁵ G. MARTÍNEZ DíEZ, *La Colección Canónica Hispana*, vol. I, cit., p. 328.

¹⁶ Vegeu J. GAUDEMET, *Les sources du droit canonique. VIIIe-XXe siècle*, cit., p. 91.

actualment es consideren més probables altres orígens¹⁷; coneguda antigament per un manuscrit copiat al monestir de Poblet (que és el que féu creure en el seu origen català), avui se'n conserven cinc, en dues recensions; distribuïda en cinc llibres, fusiona fragments de la *Col·lecció en 2 llibres*, de la *Col·lecció en 74 títols*, de les *Decretals pseudo-isidorianes*, del *Decret* de Burcard de Worms i de la *Col·lecció de Bordeus*, amb normes de la reforma gregoriana i antics cànons de la Hispana¹⁸.

La *Collectio canonum* dita *cæsaraugustana*¹⁹ és una col·lecció realment important, la data de composició de la qual ha d'estar compresa entre el 1106 i el 1120 (car empra el *Polycarpus*), amb una segona recensió vers 1143-1144²⁰. S'ha discutit prou el seu origen²¹: França²², sud de França o nord d'Espanya²³, o fins i tot Itàlia²⁴; amb tot, l'origen més segur és Catalunya (almenys per a la primera recensió), i fins i tot es pot atribuir amb poc marge d'error a un autor conegut, mestre RENALL, nascut a la Provença a finals del segle XI, canonge de Barcelona i de Girona, conseller del rei Ramon Berenguer III, que morí vers el 1144, tot tenint-lo pel millor canonista català de

---

¹⁷ Com vers Poitou o Aquitània (P. FOURNIER & G. LE BRAS, *Histoire des Collections Canoniques en Occident depuis les fausses décrétales jusqu'au Décret de Gratien*, vol. II (Paris 1932), pp. 240-247); vegeu J. GAUDEMET, *Les sources du droit canonique. VIIIe-XXe siècle*, lloc cit. Més modernament s'ha tingut per una col·lecció italiana, d'entre els anys 1085 a 1090, derivada del *Libellus contra invasores et simoniacos* del cardenal Deusdedit; vegeu P. GASSÓ & C. BATLLE, *Pelagii I papæ epistulæ quæ supersunt (556-561)* (Montserrat 1961), p. LXI.

¹⁸ Estudis de G. FRANSEN, *Autour de la collection en 74 titres*, a "Revue de Droit Canonique" 25 (1975); L. FOWLER-MAGERL, *Vierfranzösische und spanische Vorgratianische Kanonessalungen*, a "Aspekte europäische Rechtsgeschichte, Festgabe Coing, Ius commune" 17 (1982) pp. 142 ss.

¹⁹ Rebé aquest nom pel primer manuscrit descrit, donat a la cartoixa d'Aula Dei de Saragossa per Zurita, estudiat per Antoni Agustí al segle XVI, actualment a la Biblioteca Universitaria de Salamanca; encara inèdita, hom prepara la seva edició per a la col·lecció *Textos Jurídics Catalans*. És discutible la conveniència de mantenir-li el nom de *cæsaraugustana*, del tot circumstancial i gens adient, sobretot si s'accepta l'autoria que al text s'explica.

²⁰ Se'n conserven bastants manuscrits: amb la primera recensió, Biblioteca Nacional de París, ms. lat. 3875; una ampliació d'aquesta, feta vers el 1116, és el manuscrit de Salamanca Bibl. Univ. 2644; amb la segona recensió, Biblioteca Vaticana, ms. lat. 5715, i Biblioteca Nacional de París, ms. lat. 3876; finalment una reelaboració de mitjans del segle XII, provinent del monestir de Ripoll, és actualment a Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Sant Cugat 63. Es conserva alguna còpia del segle XVI, com la de la Biblioteca Vaticana, Barber. lat. 897, o una altra a Vic en possessió del Dr. Miquel dels S. Gros.

²¹ Vegeu J. GAUDEMET, *Les sources du droit canonique. VIIIe-XXe siècle*, cit., p. 92.

²² P. FOURNIER, *La Collection canonique dite Cæsaraugustana*, a *Melanges de droit canonique*, vol. 2 (Aalen 1989), p. 815-841.

²³ L. FOWLER-MAGERL, *Vierfranzösische und spanische Vorgratianische Kanonessalungen*, a "Aspekte europäische Rechtsgeschichte, Festgabe Coing, Ius commune" 17 (1982) pp. 144-146; també P. LANDAU, *Neue Forschungen zu vorgratianischen Kanonessammlungen und den Quellen des gratianischen Dekrets*, a "Ius Commune" 11 (1984), pp. 1-29.

²⁴ Per a MOR i SANTINI.

l'època²⁵. Aquesta col·lecció de gust gregorià fusiona sincrèticament el dret tradicional present al *Decret* i la *Panormia* d'Iu de Chartres amb les col·leccions de la reforma gregoriana (Anselm de Lucca, *Polycarpus*, Deusdedit), però ho fa amb una amplitud notable, tot disposant la seva obra envers la reforma gregoriana i els drets del rei enfront els de l'emperador, i influencià notablement el Dret català, ja que hom suposa que diversos textos canònics recollits als *Usatges* devien ser presos d'Iu de Chartres o d'altres col·leccions probablement a través de la *Collectio canonum* de Renall o *cæsaraugustana*²⁶.

A partir de la recepció del Decret de Gracià (elaborat vers el 1140), tot Europa - inclosa Catalunya- abandona les col·leccions anteriors d'origen més o menys local, i es prepara per a la recepció de les Decretals de Gregori IX (1234) i de la resta del *Corpus Iuris Canonici* dins un Dret comú universal.

2. Fonts de dret particular: concilis i sínodes

Com se sap, les col·leccions abans esmentades es nodrien tant de fonts canòniques pròpiament universals (concilis ecumènics, decretals pontificies, o altres fonts inicialment locals però després universalitzades), com de fonts merament locals (concilis provincials, sobretot), en una amalgama que cercava abans que res la utilitat pràctica de llurs usuaris.

Però a partir de Gracià, com s'ha dit, tant a Catalunya com a la resta d'Europa el dret universal se separa clarament del local; aquell serà únic i comú per a tots, en col·leccions promulgades per l'autoritat pontificia. El dret local, que ja no es confondrà amb l'universal, seguirà produint-se, però li mancarà l'afany recopilador que s'havia ocupat d'ell fins al segle XI.

---

²⁵ Un excel·lent resum dels criteris d'atribució d'aquesta col·lecció a Renall hom pot llegir-lo a A. M. MUNDÓ, *La cultura artística escrita, a Catalunya Romànica, I. Introducció a l'estudi de l'art romànic català* (Barcelona 1994), pp. 146-147; 161.

²⁶ Si el *Liber Tarraconensis* fos efectivament d'origen català, tal vegada caldria pensar també en una hipotètica influència del mateix sobre els *Usatges* i la resta del Dret català.

El Dret canònic particular de Catalunya es divideix alhora en dos grans nivells: el comú per a tota la província eclesiàstica Tarraconense, format sobretot pels cànons dels concilis provincials; i el local de cada diòcesi, elaborat sobre les constitucions sinodals i la resta de disposicions dels bisbes diocesans respectius.

a) Els concilis provincials catalans

Com s'ha assenyalat més amunt, cap al final de l'Edat Mitjana la província Tarraconense incloïa diòcesis d'Aragó, Navarra, i fins i tot València; per això les reunions de bisbes en concili eren àmplies, i la legislació emanada s'aplicava a un territori més gran que no el català.

La província Tarraconense ha estat, al llarg de la història, una de les més actives, amb 175 concilis celebrats. Aquest nombre excepcional ha donat lloc igualment a una important quantitat de legislació, que rebia el nom de cànons durant l'època romana i visigòtica, i posteriorment el de constitucions²⁷.

Els concilis romans i visigòtics dels quals conservem textos són els de Saragossa (380), Tarragona (516), Girona (517), Barcelona (540), Lleida (546), Saragossa II (592), Osca (598), Barcelona II (599), Egara (614) i Saragossa III (691).

Durant l'etapa narbonesa, se celebraren concilis a Port (890), Seu d'Urgell (892), Barcelona (906), Elna (907) i Fontcoberta (911). A partir d'aquest moment, i sobretot amb la restauració tarraconense, els concilis foren nombrosíssims, i cal destacar-ne els celebrats durant els segles XI i XII per a impulsar la reforma gregoriana; encara més els celebrats al segle XIII a conseqüència del Concili Lateranense IV: començant pel de Lleida de 1229, entre 1230 i 1330 se celebraren vint-i-cinc concilis provincials. Els temes dels concilis medievals solien coincidir amb els dels sínodes (tractats a continuació), si bé de forma més genèrica.

Al segle XIV destaca el concili de 1330, convocat per l'arquebisbe Joan d'Aragó, germà del rei Alfons III, ja que elaborà una compilació amb 60 constitucions

---

²⁷ Per a una descripció somera dels concilis podeu veure J. M. MARQUÈS, *Concilis provincials tarraconenses* (Barcelona 1994), pp. 15-39, al qual seguim.

seleccionades dels concilis anteriors, per ordre cronològic, seguint el criteri de vigència i aplicabilitat, a les quals s'afegiren 20 més de propi Joan d'Aragó. Aquesta compilació es mantingué durant molt de temps com a referència de la legislació canònica particular catalana.

Durant els segles XV i XVI encara es reuniren prou concilis, encara que de forma més irregular. El concili de 1557 promogué la redacció d'una segona compilació, elaborada amb millor tècnica jurídica, tot seguint l'ordre de les Decretals de Gregori IX; aquesta col·lecció fou impresa el 1557 i reeditada en diverses ocasions al segle XVI.

A partir del Concili de Trento, les reunions conciliars es feren més espaiades per culpa de les dificultats que oposava la Corona espanyola, malgrat que Trento havia manat convocar concili provincial cada tres anys. Se celebraren el 1564-1566, el 1584, el 1561... i durant el segle XVII els concilis esllanguiren, tot presentant-se pocs bisbes, enviant representació inadequada, etc. Els temes, que fins aleshores havien mantingut un caire pastoral, lentament perderen interès jurídic, i se centraren en qüestions exclusivament fiscals, car la reunió conciliar provincial servia pràcticament per a repartir les càrregues de la contribució de l'Església a la monarquia. Per això, quan al 1758 canvià el sistema fiscal borbònic, els bisbes entengueren que ja no calia tornar a reunir-se, i desaparegué l'activitat conciliar; igual passà amb l'activitat sinodal de cada diòcesi, que també havia anat perdent interès pastoral i jurídic.

Una exhortació del papa Pius IX als bisbes d'Espanya, de l'any 1852, per a què celebressin concilis provincials, donà ocasió a l'arquebisbe Josep Domènec Costa i Borràs de plantejar-se la celebració de concili, precedint-la d'una edició de les constitucions sinodals conservades²⁸, però el concili previst no s'arribà a celebrar. Durant el segle XX, la llunyania dels darrers concilis i la falta de pràctica provocà que hom considerés aquelles reunions com especialment solemnes i complicades de celebrar, i foren substituïdes primer per "conferències provincials" (simples reunions de bisbes de la província, sense finalitat legislativa), i a partir de 1969 per l'així anomenada Conferència Episcopal Tarraconense. Finalment, el 29 de novembre de

---

²⁸ J. D. COSTA I BORRÀS, *Obras... Concilios Tarraconenses*, 2 vols. (Barcelona 1866).

1992 es convocà un nou Concili Provincial Tarraconense, que celebrat durant el 1995, publicà les seves disposicions²⁹. D'aquest últim concili hom pot dir que, sense menystenir la seva finalitat pastoral, la formulació jurídica ha estat molt decebedora, sense cap rigor jurídic-canònic, excessivament prolixa, amb disposicions de les quals hom no pot establir si ordenen, prohibeixen, permeten o suggereixen, mancades de mitjans d'exigència jurídica, etc. Dins la tradició jurídica de l'Església catalana³⁰, el concili de 1995 evidencia, o bé un menyspreu inacceptable pel dret, o bé una greu i molt preocupant deixadesa dels estudis i la sensibilitat jurídica.

Ressumint la importància de la gran col·lecció canònica dels concilis provincials tarraconenses durant la història, per a TORRAS I BAGES ells sols “bastarien per a fer la glòria de la província que els produí. L'esperit civilitzador, nascut de la llum cristiana, és evident. Sovint s'hi troba manada la fundació d'escoles amb béns eclesiàstics... L'esperit nacional els portà a dictar un decret en el segle XIV prohibint l'elecció de vicaris generals, oficials i altres que tinguessin jurisdicció eclesiàstica en favor de persones que no fossin naturals de Catalunya, Aragó, València o Mallorca... L'amor als pobres, el principi de què la justícia a tots se deu, i que s'ha de proveir a tothom dels medis necessaris per a la defensa de son dret, els excita a crear en el segle XV en tots els bisbats advocat i procurador de pobres, els quals seran pagats de la renda de les respectives mitres...”, i continua glossant altres virtuts d'aquells concilis, tot assenyalant com mai no permeteren que l'autoritat civil s'immiscís³¹.

b) Les constitucions sinodals i el dret diocesà

Així com els canons i les constitucions dels concilis provincials bastiren el Dret canònic català comú per a tot el territori, les constitucions sinodals varen formar la part principal del dret eclesiàstic local, que havia de concretar l'aplicació del dret universal i de les esmentades resolucions conciliars de la província Tarraconense a cada diòcesi.

---

²⁹ *Concili Provincial Tarraconense 1995. Resolucions i missatge* (Barcelona 1996).

³⁰ Encertadament divulgada a J. M. MARQUÈS, *Concils provincials tarraconense*, cit., que dona els textos (o llur traducció catalana) dels principals concilis històrics en un resum interessant i força comprensiu. Desgraciadament, la comparació d'aquesta edició amb la del concili de 1995 encara fa més evidents les deficiències canòniques d'aquest darrer.

El sínode, o assemblea diocesana del clergat amb el seu bisbe, era una institució canònica antiga, però que a partir del primer quart del segle XIII adquirí una enorme importància com a mitjà de reforma de les Esglésies locals, fins al Concili de Trento (1545-1563).

Efectivament, el Concili Lateranense IV (1215) al seu capítol 6 ordenava la celebració anual de sínode diocesà³². Malgrat que a la major part d'Europa s'acollí aquesta norma com una eina adient per a la reforma de l'Església, la seva aplicació fou molt diversa, i a la Península Ibèrica trobà entrebancs, malgrat que la Tarraconense fou, amb tot, la província més reformadora del segle XIII, car ja duia una certa empena anterior en haver començat abans aquí la reforma gregoriana. El papa Gregori IX envià una legació presidida pel Cardenal de Sabina, Joan d'Abbeville, amb la finalitat de convocar ací i allà concilis provincials que actuessin de transmissió de la reforma promoguda pel Lateranense IV fins a les diòcesis, tot comptant que l'acceptació de la celebració anual de sínodes diocesans culminaria les reformes³³. En aquella legació participà Ramon de Penyafort com un dels seus principals valedors, i acabà a Catalunya amb la celebració del Concili provincial de 1229 a Lleida, el qual recollí fidelment la norma de celebració anual de sínode, tot concretant-la, i afegint-hi d'altres normes inspirades pel cardenal Sabinense per tal d'assegurar la reforma.

L'època coincidí a Catalunya amb l'inici de l'esplendor medieval de la Corona d'Aragó. L'aplicació de tots dos concilis -l'ecumènic del Laterà i el provincial de Lleida- i de la norma de la freqüència sinodal anyal correspongué als bisbes de l'època del rei Jaume I, alhora que es donava l'expansió del reialme vers Mallorca (base imprescindible per a la posterior aventura mediterrània) i cap a València. Ramon de Penyafort, dominicà, mestre en canons i conseller del rei, estava compromès a fons en la reforma eclesiàstica, i deixà sentir àmpliament la seva influència a tots els nivells, ajudat per l'arquebisbe de Tarragona, Pere d'Albalat, amb l'objectiu d'activar els canvis a les Esglésies diocesanes tot propiciant les eleccions de bisbes pertanyents a l'orde dels dominicans, que asseguraven la renovació intel·lectual i espiritual. Així ho foren Pere de Centelles a Barcelona, Bernat de Mur a Vic, Berenguer de Castellbisbal a Girona, Guillem de Barbarà a Lleida, i Andreu d'Albalat a València; el mateix Pere d'Albalat insistí en la reforma i en la celebració sinodal al concili de Tarragona de 1239.

El compliment de la norma del Lateranense IV fou molt satisfactori durant el segle XIII i la primera meitat del XIV, i a totes les diòcesis hom comptà amb una

---

³¹ J. TORRAS I BAGES, *La tradició catalana* (Barcelona, 4a. ed., 1924), pp. 432-433.

³² Hom ho pot comprovar a X.5.1.25; cfr. D.18.c.16-17; X.1.33.9; X.5.33.17.

³³ Vegeu J. FERNÁNDEZ CONDE, *Aplicación de las reformas del Lateranense IV en la Iglesia española*, a *Historia de la Iglesia en España*, dir. per R. GARCÍA-VILLOSLADA, vol. 2-2 (Madrid 1982), pp. 47-58.

profunda renovació del dret local, tot promulgant nombroses constitucions sinodals. Però la pesta negra de 1348, que féu desaparèixer gairebé dos terços de la població de Catalunya, i la decadència de finals del XIV i del XV afectaren la celebració de sínodes, que començaren a espaiar-se, alhora que eren menys legislatius i relaxaven el rigor dels anteriors. Els darrers sínodes importants se celebraren abans del Concili de Trento; a partir del segle XVII els sínodes foren infreqüents; per una banda, el centralisme romà en època de l'absolutisme proveïa bona part del Dret canònic necessari per a una diòcesi local, i per altra banda, els propis bisbes diocesans -influenciats igualment per l'absolutisme polític- legislaren de forma unipersonal, sense convocar l'assemblea sinodal. Aquest estat de coses perdurà fins a la promulgació del Codi de Dret Canònic de 1917, quan la nova legislació propicià la celebració d'alguns sínodes per tal d'aplicar-la a cada lloc, però sense que s'aconeguís revifar finalment la praxi sinodal.

Així com el Dret canònic comú s'integrà dins la tradició jurídica europea d'alt nivell (el *ius commune*), el poble i el baix clergat reberen del dret sinodal les normes que efectivament havien d'observar quotidianament, ja que les constitucions sinodals eren molt més properes a les vivències d'aquella societat encara majoritàriament rural. La investigació sobre aquestes fonts, juntament amb els protocols notariais, ofereix la veritable vivència jurídica del poble català, que no tenia a l'abast les *sumes* o comentaris dels grans doctors del Dret comú³⁴. Als sínodes hom aprecia la realitat del compliment canònic, els problemes anuals que reclamen solució, les dificultats d'aplicació, els intents reformadors, els vicis i virtuts del clergat i de la població, molts costums concrets (jocs, aliments, celebracions, etc)... que altrament no podríem conèixer; la lectura de les constitucions sinodals medievals evidencia l'estat de l'Església i de la societat de l'època, essent per aquest motiu un dels temes històrico-jurídics més interessants i més pròxims a les necessitats contemporànies, car il·lustren sobre la recepció real de les solucions jurídiques teòriques; des del punt de vista de

---

³⁴ Vegeu A. GARCÍA Y GARCÍA, 'Introducción general', a *Synodicon Hispanum*, vol. 1 (Madrid 1981), pp. XVIII-XX. Amb tot, com explicava amb moltes anècdotes aquest mateix autor al Simposi sobre la "Colección Sinodal Lamberto de Echevarría" celebrat a Salamanca entre el 3 i el 5 de novembre de 1998, s'ha de tenir en compte que, adès i ara, alguns bisbes traslladats feien promulgar a les noves diòcesis les sinodals elaborades a les seus de precedència, fins i tot abans d'estudiar la situació real i la conveniència legislativa; en d'altres ocasions, es promulgaven sinodals foranes només pel fet del prestigi adquirit pel bisbe autor o per la col·lecció. Aquests fets, si no es tenen en compte, poden arribar a distorsionar la imatge històrica de la situació real d'una Església local a la Baixa Edat Mitjana.

l'Església, l'estudi dels sínodes mostra la fusió del Dret canònic amb la pastoral evangelitzadora³⁵.

3. La jurisdicció judicial eclesiàstica catalana històrica

L'estructura judicial eclesiàstica catalana de l'Alta Edat Mitjanana seguí el mateix camí que la del regne franc, car francs eren els estaments dirigents del país; mentre el metropolità fou l'arquebisbe de Narbona, aquesta seu esdevingué la segona instància per a les apel·lacions, que després tornaren a Tarragona. Amb tot, sembla que fins llavors la funció judicial a l'Església catalana fou la marcada pel Dret canònic comú, descrit al capítol anterior.

A partir del segle XV, Catalunya començà a conèixer algunes excepcionalitats pel que feia a aquell règim comú de la jurisdicció eclesiàstica³⁶; cal destacar-ne:

a) la Inquisició reial, introduïda el 1487, i sempre molt mal rebuda, fins a l'extrem que aquest tribunal es veié molt limitat en la seva actuació, quan no francament perseguit³⁷. A partir del 1647, el *Consejo de la Suprema y General Inquisición* (que aglutinava les Inquisicions de Castella i d'Aragó) reclamà el dret de

---

³⁵ Per aquestes raons, el prof. A. GARCÍA Y GARCÍA encetà el 1981 la publicació dels sínodes diocesans de les Esglésies ibèriques entre el Concili Lateranense IV i el Concili de Trento, ja que la major part romanien en manuscrits inèdits, llevat de les rares impressions de sínodes del segle XVI o algun incunable anterior; aquesta edició crítica, amb mètode històric modern, ha donat lloc fins ara als volums pertanyents a Galícia (I: Madrid 1981), Portugal (II: Madrid 1982), Astorga, Lleó i Oviedo (III: Madrid 1984), Ciutat Rodrigo, Salamanca i Zamora (IV: Madrid 1987), Badajoz, Coria-Caceres i Plasencia (V: Madrid 1990), Àvila i Segòvia (VI: Madrid 1994), i Burgos i Palència (VII: Madrid 1996); el volum corresponent a Catalunya i Balears, programat com el darrer, ha trobat dificultats per les raons ja descrites en el text de la substancial diferència quantitativa dels sínodes catalans. Algunes col·leccions sinodals catalanes poden trobar-se a obres generals com J. VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España* [sínodes de Tortosa dels segles XIII-XV: vol. V (Madrid 1806), pp. 283-367; sínodes d'Urgell de 1276, 1286, 1323, 1362, 164, 1416: vol. XI (Madrid 1850), pp. 283 ss.; sínodes de Lleida de 1276 a 1308: vol. XVI (Madrid 1851), pp. 297-326; sínodes de Lleida de 1314 a 1428, i de Barcelona de 1243 a 1444: vol. XVII (Madrid 1851), pp. 227-263 & 341-350; sínodes de Tarragona de 1335 a 1420: vol. XX (Madrid 1851), pp. 169-213; sínode de Mallorca de 1395: vol. XXII (Madrid 1852), pp. 278-282], o J. TEJADA Y RAMIRO, *Colección de Cánones y de todos los Concilios de la Iglesia española*, vol. III (Madrid 1860); també han estat publicades separadament, com T. NOGUER & J. M. PONS GURÍ, *Constituciones sinodales de Girona de la Primera Compilación*, a "Anales del Instituto de Estudios Gerundenses" 18 (1966/67), pp. 49-216; E. BAJET, *Las constituciones sinodales del Obispo de Barcelona Ferrer d'Abella*, a "Ciencia Tomista" 106 (1979), pp. 263-283; etc. L'autor d'aquestes línies prepara l'edició completa dels sínodes gironins.

³⁶ Vegeu V. FERRO, *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta* (Vic 1987), pp. 127-136.

confirmar les sentències dels Tribunals d'Inquisició que li estaven subordinats, com els de Barcelona, València (per a Tortosa) i Saragossa (per a Lleida);

b) el Tribunal de la Santa Croada, instituït el 1509 per a entendre dels conflictes derivats de la recaptació i administració dels ingressos de la butlla concedida pel papa Juli II; després conegué també sobre el subsidi de la “quarta”, creat per Pius III (1560) per a ajudar a la promoció del catolicisme, i sobre el privilegi de l'*excusado*, el millor delme de cada parròquia concedit en favor del rei per Pius V (1571) amb motiu de les guerres de religió a Flandes³⁸;

c) el Tribunal del Breu Apostòlic, creat per Climent VII el 1525 a petició del rei Carles I, i que era una jurisdicció mixta, presidida pel bisbe de Girona, per a jutjar els delictes més greus comesos per eclesiàstics³⁹.

També cal tenir present l'actuació del Cancellier de Catalunya, sempre un eclesiàstic en ofici reial, que jutjava els conflictes entre les jurisdiccions eclesiàstica i civil.

A partir dels Decrets de Nova Planta (1714), la jurisdicció eclesiàstica catalana s'equiparà a la d'Espanya, i desaparegueren els Tribunals especials (l'últim, el de la Inquisició). Abans, al segle XVI, s'havien donat els precedents del Tribunal de la Rota de la Nunciatura a Espanya⁴⁰.

B. LA CIÈNCIA DEL DRET CANÒNIC A CATALUNYA

1. Els canonistes catalans medievals (segles XIII-XV)

Els primers estudis universitaris de dret a Catalunya es cursaren a l'Estudi General de Lleida, creat per privilegi del rei Jaume II l'1 de setembre de l'any 1300,

---

³⁷ V. FERRO, *ob. cit.*, pp. 134-136.

³⁸ V. FERRO, *ob. cit.*, p. 43.

³⁹ V. FERRO, *ob. cit.*, pp. 132-133.

confirmat pel papa Bonifaci VIII⁴¹. Fins aquell moment, els estudiants catalans de canons i lleis havien de traslladar-se a Bolonya, Tolosa de Llenguadoc, o Montpeller (com més properes), i és probable que el pes de Bolonya, a una distància acceptable i amb bona comunicació, capitalitzés els estudis jurídics i canònics. Precisament a Bolonya, com a estudiants i professors, trobem els primers canonistes catalans, precedits per RENALL durant la primera meitat del segle XII, i ja esmentat a propòsit de la *Collectio canonum* dita *cæsaraugustana*. Altres Universitats catalanes es varen crear més endavant: Girona, el 1446; Barcelona, el 1450 (malgrat que no funcionà realment fins un segle més tard); Vic, el 1599 (amb funcionament molt tardà); però cap d'elles assolí gran prestigi en els estudis jurídics, ja que l'única competència seriosa per a Lleida en aquest camp foren Tolosa i Osca.

Com s'assenyalava, la presència d'estudiants catalans a Bolonya ja està constatada al segle XII, i seguí en els segles posteriors. Però vers l'any 1213 constava a aquella Universitat com a professor de canons PONÇ DE LLEIDA, amb un comentari sobre l'*Arbor actionum* de Joan Bassià i potser d'altres obres canòniques⁴²; poc més en sabem d'ell⁴³.

Però de seguida la figura de RAMON DE PENYAFORT (1175-1275) domina tot el període clàssic, i ell tot sol supleix bona part dels millors canonistes forasters; cap reialme hispànic de l'època tingué un jurista tan important, ni un recopilador-legislador de més gran influència en la història del dret a Europa.

Ramon de Penyafort és el millor exemple d'home universal medieval, tot unint la rauxa espiritual amb el seny pràctic tan apreciat pels catalans. Ramon de Penyafort, que es presentava ell mateix com *natione catalanus*, contribuí amb la seva activitat social, política i pastoral a l'obra expansiva del rei Jaume I, però també el trobem present als concilis provincials de l'època, a les eleccions episcopals (tot procurant que

---

⁴⁰ Vegeu S. BUENO SALINAS, *Tratado general de Derecho canónico*, cap. 2.

⁴¹ Aquell privilegi fundacional limitava els estudis jurídics al romà i el canònic, i no es contemplava l'ensenyament del dret pròpiament català. No sembla que la Universitat de Salamanca hagués competit a Catalunya amb el prestigi de Bolonya o Tolosa.

⁴² F. C. VON SAVIGNY, *Storia del diritto romano nel medio evo*, vol. 2 (Torí 1854-1857; reimpr. Roma 1972), p. 315.

⁴³ "Pontius de Ylerda, Bononiæ residens, sacrarum legum interpres", diu el mateix Ponç al final dels seus escrits; d'aquests se'n conservaven almenys cinc manuscrits a mitjans del segle XIX.

fossin elegits els candidats més espirituals, millor preparats i disposats a la reforma de l'Església), a qualsevol iniciativa social o eclesial important de la seva època.

Ramon de Penyafort no va poder dedicar un esforç exclusiu al cultiu del dret, car les seves activitats eren molt variades⁴⁴. Per raó de les seves múltiples ocupacions, i també per caràcter propi, la seva obra fou sobretot pràctica. Havent nascut al Penedès, es traslladà a Barcelona, on fou ordenat de prevere i sembla que esdevingué professor de cànons a l'escola catedralícia, i tal vegada fou fet canonge. Traslladat a Bolonya, primer fou alumne de la Universitat, i després professor, on redactà la *Summa iuris* o *Summa de iure canonico*⁴⁵, un petit compendi del Dret canònic d'acord amb el Decret de Gracià; la *Summa iuris* objectivament no aportava novetats intel·lectuals, però pretenia ser un manual senzill i pràctic, i per aquesta raó tingué interès llavors, i encara en conserva.

La seva visió del dret no era primordialment d'investigació o especulació, sinó utilitarista, en el millor sentit del concepte: la finalitat o utilitat de les lleis, canòniques o civils, en la recerca de la Justícia i de la glòria de Déu. D'un Déu que, per a la tradició cristiana, uneix en ell dues virtuts aparentment incompatibles: ésser just i misericordiós. Sembla com si Ramon de Penyafort s'hi hagués inspirat per a elaborar la seva millor obra doctrinal: la *Summa casibus* o *Summa de pœnitentia*⁴⁶, lloc d'encontre per a juristes, teòlegs i moralistes. Malgrat que aquesta altra *Summa* provenia de la seva gran experiència com a confessor, el de Penyafort la construï (entre el 1222 i el 1229) amb saviesa i estructura jurídica, tot aconseguint que fins i tot els no juristes trobessin en ella la tendresa d'un mestre de l'esperit. A aquesta obra s'uní anys més tard la *Summa de matrimonio* (del 1235-1236)⁴⁷; aquí, Ramon de Penyafort aconsegueix per al dret matrimonial allò que havia estat la *Summa iuris*: un manual senzill, a l'abast, que resumeix la ciència de l'època. Un cop més, Ramon no té per objectiu cercar l'originalitat de pensament: és deutor d'una obra anterior que pren per model, la *Summa*

---

⁴⁴ Vegeu la millor biografia a F. VALLS I TABERNER, *Sant Ramon de Penyafort*, 2a. ed. traduïda i completada (Barcelona 1996).

⁴⁵ Edicions de J. RIUS SERRA, *La Summa Iuris de San Raimundo de Penyafort* (Barcelona 1945) i de X. OCHOA & A. DIEZ, *S. Raimundi de Pennaforte Summa de iure canonico* (Roma 1975).

⁴⁶ Edició de X. OCHOA & A. DIEZ, *S. Raimundi de Pennaforte: Summa de pœnitentia* (Roma 1976); hi ha traducció catalana dels darrers capítols, juntament amb algunes cartes, a RAMON DE PENYAFORT, *Suma de penitència* [trad. de J. Fàbregas] (Barcelona 1999).

de matrimonio de Tancred, mestre seu a Bolonya, la qual posa al dia. Finalment, tot reconeixent que hi havia d'altres més experts en teologia, encarregà a un il·lustre subordinat, Tomàs d'Aquino, la *Summa contra gentiles*, amb la finalitat pràctica d'arribar fins i tot als no cristians.

Altres obres jurídiques menors de l'autor⁴⁸ són algunes *Glosses* al Decret de Gracià, el recull de *Dubitabilia cum responsionibus* (respostes a problemes canònics), les Constitucions de l'Orde dels Predicadors (els dominics, dels quals fou General), una compilació de decretals per a ús del mateix orde, i diversos dictàmens, cartes i altres escrits. Entre les obres de dubtosa atribució, cal esmentar les *Summulæ* als arbres de consanguinitat i afinitat, les *Glosses* a la Compilació Antiga IV, la *Summa metrica iuris*, el *Tractatus de vitiis capitalibus*, i el recentment trobat *Tractatus de dispensationibus*⁴⁹.

A Ramon de Penyafort li han estat atribuïdes altres obres, com el tractat *De duello et bello*, i sobretot el *Modus iuste negociandi in gratiam mercatorum*. Aquest darrer devia ser un tractat jurídicomoral sobre la licitud dels actes de comerç en l'època en què Catalunya es forjava com a potència mercantil a la Mediterrània, com es desprèn raonablement del títol; però malgrat la insistència d'alguns juristes catalans, no pot ser atribuïda la seva autoria a Ramon de Penyafort amb les dades que ofereix la crítica històrica contemporània⁵⁰.

Però l'obra principal com a jurista, aquella que li dóna el més gran nom entre els canonistes, no va a nom seu: es tracta de la gran col·lecció del Dret canònic medieval promulgada pel papa Gregori IX el 5 de setembre de 1234 per la Butlla *Rex pacificus*, anomenada *Liber extra* o, senzillament, *Decretales Gregorii Pp. IX*. Ramon de Penyafort rebé l'encàrrec d'elaborar aquesta immensa col·lecció legislativa, alhora antiga i nova: recull el dret anterior (una mica dispers entre el Decret de Gracià (vers 1140), les cinc Compilacions Antigues, i allò que no havia entrat en cap d'aquestes), el refon amb mètode crític modern, l'adapta a les noves circumstàncies (sobretot degudes als avenços aconseguits amb la recepció del Dret romà), el modifica allà on trobava necessari, i innova amb nova legislació on calia.

---

⁴⁷ Edició de X. OCHOA & A. DIEZ, *S. Raimundi de Pennafort: Summa de matrimonio et alia opera minora* (Roma 1978).

⁴⁸ Vegeu àmplia informació a A. GARCÍA Y GARCÍA, *Valor y proyección histórica de la obra jurídica de san Raimundo de Peñafort*, a "Revista Española de Derecho Canónico" 18 (1963), pp. 233-251.

⁴⁹ Sobre aquesta última, vegeu edició i estudi a A. GARCÍA Y GARCÍA, *Tractatus de dispensationibus. ¿Una nueva obra de san Raimundo de Peñafort?*, a *Estudios de Derecho matrimonial y procesal en homenaje al Prof. Dr. D. Juan L. Acebal Luján* (Salamanca 1999), pp. 15-27.

⁵⁰ Vegeu S. KUTTNER, *Repertorium der Kanonistik (1140-1234). Prodomus Corporis Glossarum*, I (Ciutat del Vaticà 1937), p. 449.

Ramon actuava amb l'autoritat legislativa que el mateix papa donaria al fruit del seu treball; comptant amb això, es va moure lliurement: procurà corregir el Decret de Gracià allà on aquest no havia estat prou lúcid per a destriar els textos apòcrifs; adoptà la sistemàtica de Bernat de Pavia, en cinc llibres (*Liber I: De Ecclesia et ecclesiastica potestate; Liber II: De iudiciis; Liber III: De clericis; Liber IV: De matrimonio; Liber V: De delictis et pœnis*), alhora subdividits en títols, i aquests en capítols per a cada decretal; retallà els textos de les antigues decretals allà on li semblaven redundants, innecessaris, confusos, contradictoris amb altres textos, o contraris a la finalitat perseguida per Gregori IX (però tingué la prudència d'assenyalar amb les paraules *et infra* aquells fragments retallats, o *partes decisæ*, que quedaren fora de la promulgació del papa); redactà noves decretals sota el nom del mateix Gregori IX. El resultat final donà la xifra de més de 2000 decretals, i les Decretals de Gregori IX, integrades com a part principal del *Corpus Iuris Canonici*, foren vigents en l'ordenament canònic fins l'any 1918, i encara els dos Codis de Dret Canònic, el darrer de l'any 1983, han conservat la referència obligada a la compilació de Ramon de Penyafort en allò que el dret actual reproduceixi el clàssic (cànon 6 § 2).

Per altra banda, la col·lecció generada per sant Ramon donà lloc a l'enorme obra dels decretalistes, els comentaristes de les decretals. Ell mateix no comentà com a autor privat el que havia elaborat per al papa, però molts noms il·lustres seguiren el seu camí: papes de personalitat tan intensa com Innocenci IV (Sinibald Fieschi), Bonifaci VIII, o Benet XIV (Pròsper Lambertini); els cardenals Enric de Susa, Jofre de Trani o Francesc Zabarella; els insignes juristes Joan d'Andrea, Baldo d'Ubaldi, Nicolau de Tudeschis (anomenat Panormità)... i més endavant, Fagnani, Lancelotti, el cardenal de Luca, Pirhing, Reiffenstuel, Schmalzgrueber... Els estudiosos que han investigat l'obra de Ramon de Penyafort són impossibles d'avaluar en nombre i qualitat, i encara avui és imprescindible acudir a les Decretals de Gregori IX per a qualsevol investigador del Dret canònic, el Dret civil o el Dret processal.

La influència de Ramon de Penyafort en el Dret europeu, tant continental com anglosaxó, es pot comparar a la de Justinià per al Dret romà; però les Decretals de Gregori IX, tot continuant la rica i antiga tradició romana, la posaven al dia, i feien més propera i pràctica l'aplicació d'un dels més gran llegats de la cultura occidental a la humanitat: el cultiu del dret al servei de la justícia, amorosit, enaltit i espiritualitzat pels ideals evangèlics. Com que l'obra de Ramon de Penyafort es produïa tres-cents anys abans de la reforma protestant, fins i tot els països que la seguiren ja havien estat influenciats i modelats pel seu dret, malgrat renegar formalment del Dret canònic al segle XVI.

A finals del segle XIV despunta la figura de NICOLAU EIMERIC (1320-1399), natural de Girona, frare dominicà, inquisidor general d'Aragó i capellà de Gregori XI.

Dugué una vida agitada i apassionada, que responia a un esperit recte però inflexible⁵¹. Avui és malauradament recordat per haver estat el principal opositor mai hagut a l'obra de Ramon Llull, de la qual en feia una interpretació herètica i plena de prejudicis, i que ajornà injustament durant segles la causa de canonització del mallorquí. Eimeric es veié involucrat en els problemes del cisma d'Avinyó, i la seva intransigència i l'odi dels lul·listes provocaren que el rei l'exiliés durant una bona tira d'anys. Com a canonista, sobresurten les seves obres *Directorium inquisitorum*⁵² i *Tractatus de potestate Papæ*⁵³. La primera, escrita vers el 1376 durant el seu exili a Avinyó (car l'autor prengué partit per aquesta obediència), fou el més complet i divulgat manual processal per als tribunals d'Inquisició des d'aquesta època fins a llur supressió.

A cavall dels segles XIV i XV, pot esmentar-se JAUME CALLÍS (1370-1434), de Vic, recordat com a advocat, eminent jurista i conseller dels reis Joan I, Martí l'Humà, Ferran I i Alfons III, que fou doctor *in utroque iure*, deixeble de Dino de Mugello a Bolonya.

Durant el segle XV, tenim notícia d'ENRIC BOIL, autor d'un perdut comentari al Llibre primer de les Decretals de Gregori IX⁵⁴; JOAN RAMON FERRER, professor de decretals a l'Estudi General de Lleida, amb dues obres, *De antiquitate legum* (1448)⁵⁵ i *Concilia* (1462-1464)⁵⁶; PERE RABASSES, amb un comentari a les Decretals de Gregori IX⁵⁷.

2. Els canonistes de Catalunya durant els Àustries (del s. XVI a 1714)

---

⁵¹ Per a la seva biografia, vegeu E. GRAHIT I PAPELL, *El inquisidor Fray Nicolás Eymerich* (Girona 1878).

⁵² Primera edició a Barcelona 1503; múltiples edicions i resums fins al segle XVII.

⁵³ Obra inèdita.

⁵⁴ Segons F. MARTORELL & F. VALLS, *Pere Beçet*, a "Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans" 4 (1910), p. 605.

⁵⁵ Obra inèdita; manuscrit a la Biblioteca de Catalunya (segons G. M. DE BROCA, *Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del civil...*, vol. I (Barcelona 1918; reimp. 1985), p. 398).

⁵⁶ Obra inèdita; es troba manuscrita a la Biblioteca de la Universitat de Càller (segons G. M. DE BROCA, *Historia...*, cit., p. 398).

⁵⁷ Número 203 de la biblioteca del rei Martí, segons G. M. DE BROCA, *Historia...*, cit., p. 400; actualment il·localitzat o perdut.

Els segles XVI i XVII són tinguts per l'època de decadència del Principat, i en general de la Corona d'Aragó, car l'anomenat "segle d'or" espanyol ho fou pròpiament de la Corona de Castella, que prengué el relleu en l'expansió territorial i econòmica a rel de la colonització americana.

Malgrat tot, els eclesiàstics catalans, i encara més els juristes seculars, mantingueren un nivell apreciable, propiciat per l'ensenyament universitari i per la creació dels seminaris conciliars ordenats pel Concili de Trento. A les Universitats catalanes (Barcelona, Lleida) continuà naturalment l'ensenyament del Dret canònic, i els seminaris l'inclogueren entre els estudis bàsics per al clergat.

Del segle XVI cal esmentar GUILLEM CASSADOR [o CAÇADOR] (1477-1527), natural de Vic, jutge auditor a la Rota Romana, bisbe de l'Alguer, secretari del papa Lleó X i llegat pontifici davant el rei Ferran II el Catòlic; publicà *Decissiones seu conclusiones aureæ*⁵⁸, *Decissiones ac intelligentiæ ad Regulas Cancellariæ*⁵⁹, *Epitome de restitutione in integrum*⁶⁰; fou tingut com un dels millors juristes del seu temps, molt apreciat per l'emperador Carles V, anomenat "doctor eximius" per la seva doctrina original, molt fonamentada, que destacà en la comprensió i estudi de les persones jurídiques i llur responsabilitat⁶¹.

ANTONI AGUSTÍ I ALBANELL (1517-1586), fill d'una família de funcionaris reials emparentats amb la noblesa, provinents de Fraga⁶², fou un dels més grans savis humanistes del seu segle⁶³; rebé encàrrecs diplomàtics dels papes a Àustria, Anglaterra i Alemanya, i del rei a Sicília; fou jutge a la Rota Romana, bisbe de Lleida i finalment arquebisbe de Tarragona; assistí al Concili de Trento on redactà el decret d'observança de les resolucions conciliars amb Diego de Covarrubias. A les ciutats on fou bisbe instal·là impremtes, i se'n cuidà de les respectives Universitats; fou un dels més

---

⁵⁸ Venècia 1540; París 1545; Lió 1548.

⁵⁹ Lió 1547.

⁶⁰ Lió 1586.

⁶¹ Vegeu l'excel·lent monografia de X. BASTIDA CANAL, *Guillermo Cassador: su vida y sus obras* (Roma 1974), on es fa un anàlisi exhaustiu del pensament i doctrina jurídics d'aquest autor.

⁶² Son pare, Antoni Agustí i de Siscar (†1523), fou vice-canceller de la Corona d'Aragó gràcies a què Fraga, pertanyent a la diòcesi de Lleida, era considerada pròpia tant per aragonesos com per catalans; altres dos fills seus, Jeroni i Pere, destacaren a l'Espanya del segle XVI.

apassionats bibliòfils de la seva època (aconseguí reunir ell tot sol una de les més grans biblioteques europees, formada per manuscrits clàssics, i el seu fou el primer catàleg imprès d'Europa, al 1586), i un dels primers i més notables historiadors del Dret romà i del Dret canònic, autor originalíssim de moltes investigacions jurídiques (a més d'altres obres d'història, arqueologia, filologia i teologia)⁶⁴; d'entre les jurídico-canòniques destaquen *Antiquæ collectiones Decretalium* (1576), *De nominibus propriis Pandectarum* (1579), *Canones pœnitentiales* (1581), *De legibus et senatusconsultis Romanorum* (1583), *Repertorium decisionum rotalium* (1584), *De emendatione Gratiani* (1587), *Epitome iuris pontificii in tres partes divisa* (1587), etc. Al seu voltant es formaren els cercles humanistes catalans, i es relacionà per carta amb els millor juristes i historiadors del moment; igualment fou molt apreciat per la cort reial⁶⁵. I, a més, és recordat a Tarragona com un eclesiàstic reformista i bon administrador, atent al seu poble i clergat.

Ja del segle XVII, s'ha de tenir present un altre canonista català, PAU DURAN (†1661), natural d'Esparreguera, professor de la Universitat d'Osca, vicari general de Mallorca, ardiaca de Barcelona, jutge auditor de la Rota Romana i més tard bisbe d'Urgell, autor d'un imprescindible *Tractatus de conditionibus et modis impossibilibus*⁶⁶, a més de ponent en moltes sentències de la Rota, que edità en un volum monogràfic⁶⁷.

JOAN TOMÀS DE ROCARBERTI (ca. 1624-1699), nascut a Perelada, general dels dominics, arquebisbe i virrei de València, inquisidor general d'Espanya, és recordat per la seves obres en defensa del primat i de la potestat pontifícia, contra les tesis regalistes: *De Romani pontificis auctoritate*⁶⁸ (que obtingué tal èxit a França que el Parlament de París la prohibí al 1695 per mor de defensar les tesis gal·licanes), i *Bibliotheca maxima pontificia in qua auctores melioris notæ qui hactenus pro S. Romana Sede tum*

---

⁶³ Antoni Agustí era nat a Saragossa; estudià Dret civil a Alcalà, Salamanca, Dret canònic a Bolonya, i grec i lletres a Pàdua; sembla que era de parla materna catalana, com ho indiquen les seves cartes personals en aquesta llengua.

⁶⁴ Publicades com a *Opera omnia* en 8 vols. (Lucca 1775).

⁶⁵ Si Guillem Cassador fou un dels eclesiàstics més influents amb Ferran II el Catòlic, Antoni Agustí ho fou amb el seu successor, el rei Felip I (II de Castella).

⁶⁶ Mallorca 1612; Lió 1639.

⁶⁷ P. DURAN, *Decisiones Sacræ Rotæ Romanæ coram..., episcopo urgellensi* (Lugduni 1638).

⁶⁸ 3 vols; València 1691, 1693 & 1694.

*theologice tum canonice scripserunt fere omnes continentur*⁶⁹, notable col·lecció en què exposa els arguments favorables al papa de tota la doctrina canònica coneguda, antiga i de l'època, com a documentació de la seva obra anterior.

També del segle XVII tenim notícies de FRANCESC ROMAGUERA (nat vers el 1640), qui fou autor de la notable obra *Constitutiones Synodales Diæcesis Gerundensis*⁷⁰, i d'ESTEVE CASELLAS, autor de l'obra *De potestate regia et pontificia*⁷¹. I ja de començaments del segle XVIII, BALTASAR BASTERO, de Barcelona, on fou professor de la seva universitat i més tard bisbe de Girona⁷², i JOSEP MOLINES, auditor i degà de la Rota Romana⁷³.

3. La Facultat de Cànon i els canonistes de la Universitat de Cervera (1717-1842)⁷⁴

Durant gairebé un segle i mig els estudis universitaris del Principat s'impartiren exclusivament a Cervera, a la Universitat creada per Felip V, malgrat que posteriorment diverses concessions de l'època de Ferran VI atenuaren aquest monopoli. Com és sabut, Felip V havia erigit el 1717 la Universitat de Cervera com a represàlia per la posició catalana, i barcelonina en particular, durant la guerra de successió, i fou destinada als estudiants catalans, tot centralitzant i unificant l'ensenyament superior del país, car foren suprimides les altres Universitats. A Cervera es mantingué la Facultat de Cànon⁷⁵, juntament amb la de Lleis.

En general hom pot parlar d'una època de decadència universitària, inclosos els ensenyaments jurídics. La Facultat de Cànon no va tenir autors de gran rellevància -

---

⁶⁹ 21 vols; Roma 1695 ss.

⁷⁰ Girona 1691.

⁷¹ Lleida 1680.

⁷² Autor de *Duæ in Illeberitani Concilii canones disertationes*.

⁷³ Es publicaren les seves sentències en 8 vols. (Roma 1728).

⁷⁴ Aquesta secció ha estat redactada segons les dades facilitades pel Llic. Sr. Josep-Lluís Llaquet de Entrambasaguas, que prepara la tesi doctoral sobre el tema.

⁷⁵ Vegeu J. L. LLAQUET DE ENTRAMBASAGUAS, *La Facultad de Cánones de la Universidad de Cervera* (Barcelona 2001).

malgrat que hi hagué certa producció literària, la major part manuscrita-; gran part de la preocupació dels canonistes va raure en consolidar la política regalista de la monarquia espanyola, i es mantingueren a l'ombra de la Facultat de Lleis, la qual comptà amb millors mestres, com el romanista i civilista JOSEP FINESTRES I DE MONTALVO, el seu deixeble el iuspublicista RAMON DE DOU I DE BASSOLS -que començà el seu magisteri com a professor de Cànon-, o els professors Dorca (també canonista, esmentat més avall), Santayana i Mujal. La producció literària fou en llatí o en castellà, emmarcada dins el Decret de Nova Planta, a vegades amb interessos pel Dret civil català, però en altres ocasions força contraris a aquest⁷⁶.

D'acord amb la seva política de control ideològic sobre la nova Universitat, el rei Felip V nomenà interinament els primers catedràtics, i elegí per a la càtedra de "Prima de Cànon" -la més important de la Facultat- a MIQUEL GONZER, canonge de Girona, el qual fou comissionat a Roma el 1726 amb diverses pretensions reials davant el papa, i que a la tornada fou nomenat Cancellier de la Universitat; va escriure *Comentarii iuridici* (entre 1732 i 1737), i *De iure assylorum*.

D'aquesta primera època són també FELIP CAMPA, professor d'"Instituta" en 1734, i JOAN PORTA, professor de "Vespres" en 1746, dels quals se'n conserven alguns escrits.

El 1726 es promulgaren els Estatuts de la Universitat, que establien les càtedres, distribuïdes al llarg de 4 anys, amb les respectives matèries: "Prima", "Vespres", "Decret de Gracià", "Sext", "Clementines", "Concili Tridentí", i tres càtedres de "Decretals" (art. 2). Per aquests anys ocuparen diverses càtedres ANTONI ROMEU (Prima, en 1740), JOSEP GRAU I SUNYER (Prima, en 1758) i AGUSTÍ FORMIGUERA⁷⁷ (Prima, en 1770), als quals ens referirem a continuació.

A rel d'una reforma del Pla d'estudis del 1771, el claustre va emetre un dictamen carregat de fort regalisme⁷⁸; l'informe presentat pels canonistes ens permet conèixer el mètode docent emprat, alhora que es proposava la creació de tres càtedres d'"Instituta canonica" per a l'explicació de les

---

⁷⁶ Com Cristòfor Potau, que s'oposava al Dret canònic i al Dret romà com a supletoris del català, proposant una tendència uniformitzadora vers el castellà per adulació al poder central.

⁷⁷ Deixà manuscrits *Dissertatio canonica de antiquo iure patronatus*; *dissertatio canonica de iudiciis*; *Dissertatio canonica de irregularitate*; *De appellatione*. També l'imprès *Oratio apud Cervariensis* (1749).

⁷⁸ Durant aquesta època foren docents Ramon Teixidor ("Prima", en 1782), Josep Antoni Rialp ("Vespres", en 1787), Miquel Caballeria ("Sext", en 1800) i Pere Bonifaci ("Prima", en 1804); llur producció canònica és gairebé inexistent. Per a les obres dels autors que se seguien (llevat de les que s'indiquen a peu de pàgina), vegeu S. BUENO SALINAS, *Tratado general de Derecho canónico*, cap. 2.

Decretals segons el *Paratitla* de CIRONIO⁷⁹ -llibre emprat també per a la docència de “Dret eclesiàstic nou” juntament al *Ius ecclesiasticum universum* del regalista VAN ESPEN-; per a “Decret” preferia els *Comentaria* de VAN ESPEN a l’*Epitome* i al *De emendatione Gratiani* d’ANTONI AGUSTÍ; per últim, suggeria per a la disciplina eclesiàstica la *Vetus et nova ecclesiae disciplina* de THOMASSIN⁸⁰. Per als graus majors, les assignatures s’havien d’explicar tot seguint VAN ESPEN, BERARDI, les *Prænotiones* de DOUJAT⁸¹, les *Institutiones* de BARTOLO, la *Suma de Concilios* de CABASUCIO...

Els millors autors canonistes de l’escola de Cervera són d’aquest període. Destaca JOSEP GRAU I SOLER, ja citat com a docent, amb les seves obres *Dissertationum in Gratiani decretum* (Cervera 1759), *Specimen veteris et novæ jurisprudentiæ sacræ et civilis* (1743), *Canonica relectio deprompta ex tractatu de monachis* (1750), *Canonica relectio de patrimonio Ecclesiae* (1754), *Canonica relectio de sacris virginibus* (1755); *Dissertatio academica de judiciis* (1758), *Decretorum doctoris et juris canonici primarii in regia Academia Cervariensi antecessoris* (1759). També el jesuïta barceloní JOSEP PONS I MASSANA (1730-1816), que havia estat professor de filosofia a la Universitat de Cervera, i que un cop a Itàlia publicà *De antiquitatibus iuris canonici secundum titulos Decretalium* (Spoleto 1807), amb el què obtingué renom com a historiador de les institucions canòniques; i també els tractats *Episcopus, seu de munere episcopatus libri tres* (Fulgino 1784), *Jus canonicum, seu de ratione discendi et docendi jus canonicum* (Fulgino 1789), *De vita et honestate clericorum* (Spoleto 1809). Igualment professor a Cervera, però a la Facultat de Lleis, el canonge FRANCESC XAVIER DORCA I PARRA (1736-1806) publicà obres com *Discurso sobre el Primado pontificio, esto es, sobre el origen, naturaleza y objeto de este Primado* (Girona 1802), *De la potestad de los obispos para mayor ilustración del Primado pontificio* (Girona 1803). Relacionat amb la Universitat de Cervera, de la qual en fou alumne, BONAVENTURA CALLÍS publicà *SS. Canonum conclusiones de inmunitate ecclesiarum* (Cervera 1775).

A principis de 1807 un nou dictamen de la Facultat de Cànon proposà que “Prima” i “Vespres” usessin el BERTI; que les “Institucions” es guessin per DEVOTI; “Decretals” pels *Comentaria* d’ENGEL -anotats per Barthel- o MURILLO; “Decret” per VAN ESPEN i “Història” per BERTI. Aquell any s’aprovà a Espanya el primer Pla General d’Educació, amb un mètode revolucionari, que innovaria càtedres i textos dels estudis canònics: rera un any de filosofia moral i dos de Dret romà; els estudiants

---

⁷⁹ I. CIRONIO, *Paratitla in V libros Decretalium Gregorii IX. Opera in ius canonicum* (Tolosa 1645).

⁸⁰ *Ancienne et nouvelle discipline de l’Eglise* (Lió 1619-1965),

⁸¹ J. DOUJAT, *Prænotiones canonicarum libri quinque* (París 1687).

de Cànon cursaven “Prenocions canòniques” segons el *Ius publicum ecclesiasticum* de G. S. LAKICS, “Història eclesiàstica” segons FÉLIX AMAT, “Institucions” per CAVALLARIO⁸², “Decret” per VAN ESPEN, “Concilis generals” per LARREA, i “Concilis espanyols” per VILLANUÑO, endemés de la retòrica. El 1720 s’establí interinament aquest Pla, amb lleugeres modificacions durant els anys 1821-1823.

Un nou Pla de 1824 dividí els estudis en 7 anys, essent els quatre primers comuns amb Lleis; a 4rt i 5è s’explicaven “Institucions” segons DEVOTI; a 6è, “Decretals” amb els comentaris de BERARDI, i l’últim curs, amb els teòlegs, s’estudiava “Història i disciplina de l’Església”, per BERTI.

El 1835 es varen obrir càtedres de jurisprudència civil i canònica a Barcelona, que podien conferir graus menors. Un nou Pla de 1836 unificà Lleis i Cànon en una única Facultat de Jurisprudència (directa predecessora de l’actual Facultat de Dret), encara que permetia interinament l’obtenció de graus en cànon. Així, el legista que desitgés obtenir el batxillerat en cànon només li calia un altre curs d’institucions i història eclesiàstiques. Malgrat que el trasllat definitiu de la Universitat a Barcelona va ser l’any 1837, s’impartiren classes a Cervera fins al curs 1841/42.

Aquesta última etapa a Cervera fou molt decadent, tant per la progressiva disminució d’alumnes⁸³, com per un professorat de poc nivell i amb molts conflictes⁸⁴, del qual hom pot destacar JOAQUIM REY (amb l’obra *Concilios generales*, Cervera 1817)⁸⁵ i RAMON UTGÉS (publicà *Iuris canonici adserta: de restitutione spoliatorum Gratiani*, Cervera 1816)⁸⁶.

---

⁸² D. CAVALLARIO, *Institutiones iuris canonici quibus vetus et nova Ecclesiae disciplina enarratur* (Nàpols 1777).

⁸³ No es conserven els registres de matrícules del segle XVIII, però sí els de graus, de forma que no és fàcil establir estadístiques. Tanmateix, una representació dels professors juristes davant el Consell exposava ja l’any 1770 la decadència de la Facultat de Cànon, car “siendo en años pasados tan numeroso el concurso de los cursantes, era muy inferior en el presente”, i considerava que la causa eren els excessius requisits exigits als legistes que desitjaven cursar també el batxillerat en Cànon. Certament la major part d’alumnes de la Facultat de Cànon eren legistes que volien obtenir el batxillerat *in utroque iure*, per tal de dedicar-se a l’exercici del dret com advocats.

⁸⁴ Les reivindicacions salarials, els conflictes per la provisió de càtedres i l’exigència de dotació de llibres per a la biblioteca eren constants, però s’aguditzava aleshores amb la radicalització política del professorat i dels estudiants; les autoritats acadèmiques dels darrers anys a Cervera varen ser juristes, alguns dels quals acabaren com docents a la universitat lliberal de Barcelona, i altres a la universitat carlista de Solsona i La Portella.

⁸⁵ Malgrat haver restat separat de l’ensenyament durant el trienni revolucionari, es reincorporà posteriorment; fou després diputat a Corts, rector de la Universitat de Barcelona i regent de l’Audiència de Mallorca.

⁸⁶ Professors de Cànon a l’última època foren també Massot i Torrabadella (aquest, rector de Cervera i més tard de la Portella).

4. La ciència canònica a Catalunya de 1842 a 1953

Els primers anys de la restauració de la universitat a Barcelona no van comptar amb figures destacables dedicades al Dret canònic, però poc a poc la situació s'estabilitzà; hi hagué molt pocs canvis de professorat, ja que apareixen durant molts anys els mateixos catedràtics, amb alguna figura més notable⁸⁷.

A través dels anuaris i de les lliçons inaugurals de curs de la Universitat de Barcelona es pot oferir un quadre força complet del professorat de Dret canònic des del 1842 fins al 1950 (hom pot observar els canvis de plans d'estudis, i la reducció dels estudis de Dret canònic a una sola assignatura a partir de 1885):

1842	
Elements d'història i Dret canònic	Antoni Benavent
Història i disciplina general i especial d'Espanya; col·leccions canòniques	Antoni Vila
1843	
Elements d'història i Dret canònic	Antoni Vila
Història i disciplina general i especial d'Espanya; col·leccions canòniques	<i>Vacant</i>
1845	
Elements d'història i Dret canònic	Albert Pujol
1855	
Dret canònic	Felip Vergés i Permanyer
Continuació del Dret canònic	Francesc Xavier Bagils
1856 a 1858	
Dret canònic	Francesc Xavier Bagils
Continuació del Dret canònic	Felip Vergés i Permanyer
1861 a 1866	
Institucions de Dret canònic	Francesc Xavier Bagils
Disciplina general de l'Església i particular d'Espanya	Felip Vergés i Permanyer
1867	
Prolegòmens, notícia de les codificacions i institucions de Dret canònic	Felip Vergès i Permanyer
1869 a 1876	
Institucions de Dret canònic	Francesc Xavier Bagils
Disciplina general de l'Església i particular d'Espanya	Felip Vergés i Permanyer
1877 a 1980	
Institucions de Dret canònic	Tomàs de la Fuente y Pinillos
Disciplina general de l'Església i particular d'Espanya	Felip Vergès i Permanyer
1881	
Institucions de Dret canònic	Tomàs de la Fuente y Pinillos
Disciplina general de l'Església i particular d'Espanya	<i>Vacant</i>
1882 a 1885	
Institucions de Dret canònic	Tomàs de la Fuente y Pinillos

---

⁸⁷ Felip Vergés fou Degà de la Facultat de Dret de 1868 a 1876; el 1872 pronuncià el discurs inaugural del curs de la Universitat de Barcelona sota el tema de les arrels cristianes del dret i la societat; el 1865 havia pronunciat l'oració fúnebre sobre Jaume Balmes [F. VERGÉS I PERMANYER, *Oracion fúnebre que en las solemnes exéquias celebradas en la Sta. Iglesia Catedral de Vich, el dia 4 de julio de 1865, con motivo de la colocacion de los restos mortales del Dr. D. Jaime Balmes* (Vic 1865)]; Tomàs de la Fuente fou Degà de Dret el curs 1877/78. Relacionat amb la docència de Francesc Xavier Bagils, a la Biblioteca de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona es conserva un exemplar de la impressió fotoestàtica manuscrita d'*Apuntes sobre el Derecho Canónico redactados por varios estudiantes con arreglo al programa de dicha asignatura, formado por el Dr. D. Francisco Javier BAGILS en el curso escolar de 1856 á 1857 y en la Universidad literaria de Barcelona*, 2 vols. (s.d.)

Disciplina general de l'Església i particular d'Espanya 1885 a 1911	Josep Estanyol i Colom
Institucions de Dret canònic 1914 a 1936; 1939 a 1943	Josep Estanyol i Colom
Dret canònic 1950	Francisco Gómez del Campillo
Dret canònic 1956	Nicolás de Otto Escuredo
Dret canònic	[Adjunt:] Jaume Ma. Mans Puigarnau

Al final del període destaquen alguns autors per la seva producció doctrinal:

JOSEP ESTANYOL I COLOM (†1911), natural de Vic, llicenciat en Dret a la Universitat de Barcelona (1873/74-1878/79); nomenat catedràtic de Dret canònic el 29 d'abril de 1882, ho fou fins a la seva mort el 29 de novembre de 1911. Publicà *Instituciones de Derecho canónico*, tractat sobre la part general i la història del Dret canònic que obtingué un cert èxit⁸⁸.

FRANCISCO GÓMEZ DEL CAMPILLO, de Daroca (Saragossa), llicenciat en Dret a la Universitat de Barcelona (1887/88-1891/92), fou catedràtic de Dret canònic de la mateixa Universitat (1914-1943) i Rector (1941-1945); posà les bases de la secció canònica de l'actual Biblioteca de la Facultat de Dret amb l'adquisició de nombrosíssims volums; es publicaren alguns manuals derivats de les seves explicacions de càtedra⁸⁹.

JAUME MARIA MANS PUIGARNAU, professor adjunt de Dret canònic a la mateixa Universitat, ha estat un dels millors canonistes catalans del segle XX, amb profunds coneixements no només de Dret canònic, sinó també de Dret català i història del dret, autor de nombrosíssimes obres en les què destacava pels seus coneixements de les fonts i per una visió comprensiva de la ciència jurídica⁹⁰; encara avui les seves monografies

---

⁸⁸ J. ESTANYOL I COLOM, *Instituciones de derecho canónico. Compendio de las lecciones de esta asignatura. Tomo I, Preliminares. Historia externa del derecho canónico* (Barcelona 1893); s'edità una traducció italiana amb el títol *Lezioni didattico-storiche di diritto canonico* (Roma 1897).

⁸⁹ Autor de *Derecho eclesiástico general y particular de España*, 2 vols. (Barcelona 1940); *Apuntes para el estudio de las instituciones jurídicas de la Iglesia de España desde el siglo VIII al XI* (Barcelona 1943); pòstumament es publicà *Derecho matrimonial canónico* (Barcelona 1948) i *Derecho canónico. Parte general* (Barcelona 1949), edicions revisades per J. M. Mans Puigarnau; és també autor d'una *Biblioteca canónica de autores españoles*, inèdita. Havia pres possessió de la càtedra el 15 de març de 1914, tot succeïnt el Dr. Josep Estanyol.

⁹⁰ Autor de *Derecho matrimonial canónico, I* (Barcelona 1954); *El consentimiento matrimonial* (Barcelona 1956); *Hacia una ciencia general y unitaria del Derecho* (Barcelona 1960); *Lógica para juristas* (Barcelona 1969); *Los principios generales del Derecho* (Barcelona 1947); *Decretales de*

son de citació obligada. Fou també Secretari de la comissió que redactà la Compilació de Dret Civil de Catalunya.

El 1953 fou aprovat un nou Pla d'Estudis per a totes les Facultats de Dret espanyoles, en el què continuà l'assignatura de "Dret canònic", que a la Universitat de Barcelona rebia especial importància (sobretot quant al dret clàssic) pel fet del caràcter supletori del Dret canònic respecte al Dret civil català; en canviar aquest caràcter amb la Compilació de Dret Civil Català de 1960, els estudis de Dret canònic iniciaren una lenta crisi, només superada a partir dels anys 1979/80.

Al costat dels estudis universitaris civils, cal esmentar la docència dels Dret canònic als centres eclesiàstics, particularment als Seminaris Conciliars i Facultats de l'Església catòlica. Molt sovint aquells estudis canònics no obtingueren un nivell jurídic digne de ser aquí esmentat, però entre d'altres cal recordar els següents autors o professors:

RAMON O'CALLAGHAN, jurista i canonista, canonge de Tortosa i catedràtic al Seminari Conciliar de dita ciutat, publicà algunes obres canòniques i històriques, entre elles un tractat general prou apreciable⁹¹; JOAN BAPTISTA FERRERES, professor al col·legi dels jesuïtes de Tortosa, donà a llum un tractat per volums, per tal de ser d'utilitat diferenciada a juristes civils i alumnes dels Seminaris, que fou un dels primers elaborat en base al Codi de Dret Canònic de 1917: *Instituciones canónicas* (2 vols.)⁹², *Derecho sacramental y penal especial*⁹³. Les obres de Ferreres tingueren una difusió notabilíssima, i formaren diverses generacions de juristes i clergues fins a la guerra civil, malgrat que el nivell jurídic era estrictament exegetíc i molt influenciat i confós amb la teologia moral; després decaigué el seu interès.

Gregorio IX. Versión medieval española [ed.] (Barcelona 1939-1942); *Legislación, jurisprudencia y formularios sobre el matrimonio canónico* (Barcelona 1951); *El matrimonio condicional ante el derecho canónico* (Barcelona 1956).

⁹¹ *Derecho canónico según el orden de las Decretales de Gregorio IX*, 3 vols. (Tortosa 1899); *Los códices de la Catedral de Tortosa* (Tortosa 1897).

⁹² Barcelona 1917; diverses reedicions posteriors.

⁹³ Barcelona 1918; vàries reedicions posteriors; també havia estat autor de *Los esponsales y el matrimonio* (Madrid 1911), que quedà integrada a aquella.

Finalment, cal esmentar dos notables professors del Seminari Conciliar de Barcelona: MANUEL BONET I MUIXÍ, també catedràtic a la Universitat Pontifícia de Salamanca, i que després fou Auditor a la Rota Romana⁹⁴; i NARCÍS JUBANY I ARNAU, professor de Dret públic eclesiàstic, qui, creat cardenal, tingué una rellevant intervenció a la revisió i redacció final del Codi de Dret Canònic vigent⁹⁵.

III. EL DRET CANÒNIC DINS EL DRET CATALÀ⁹⁶

A. PRIMERES INFLUÈNCIES DEL DRET CANÒNIC SOBRE EL DRET CATALÀ

El territori de la Hispània romana que correspon a l'actual Catalunya, amb capital metropolitana a Tarragona, rebé una fortíssima romanització, ja que fou ràpidament conquerit després que ho fos el sud de les Gàl·lies⁹⁷. La facilitat de comunicació marítima amb Roma i amb l'arc mediterrani, i la posterior obertura de les vies romanes terrestres, facilità aquella completa romanització.

Quelcom de semblant succeí amb l'evangelització cristiana de la província Tarraconense; de fet, l'Església catòlica s'escampà i s'enfortí aviat per aquestes terres, com ho demostra encara avui l'alt nombre de diòcesis del territori. L'estret lligam amb l'Imperi romà, i amb l'Església catòlica després, es manifestà històricament per la particular relació de fidelitat a la Seu Romana. No pot considerar-se sorprenent, doncs,

---

⁹⁴ Nota necrològica, amb extracte de les principals obres, a "Revista Española de Derecho Canónico" 25 (1969), pp. 737-740. Destaquem aquí els seus estudis *El Derecho canónico en los orígenes del Derecho catalán* (Madrid 1953) i *Ius Canonicum in iuridica civili ordinatione Cathalauniæ ab "usaticis Barcinonæ" ad Iacobum I Regem*, a "Apollinaris" 32 (1959), pp. 260-272.

⁹⁵ Com a canonista publicà *El celibato eclesiástico y el canon 10 del concilio de Ancyra (a. 314)* (Barcelona 1943); *El voto de castidad en la ordenación sagrada* (Barcelona 1952); *El diaconado y el celibato eclesiástico* (Barcelona 1964).

⁹⁶ La funció del Dret comú en general (i per tant, del Dret canònic com a primer element del mateix) en el Dret català -limitat a partir de 1716 al Dret civil o privat- ha estat sempre una de les qüestions més importants d'aquest ordenament; aquestes línies no pretenen interferir la tasca investigadora dels civilistes catalans, sinó només oferir uns punts bàsics d'aproximació des de la doctrina canònica. Un resum molt didàctic de l'evolució històrica del Dret català, amb prou bibliografia, pot trobar-se a E. ROCA I TRIAS (& L. PUIG I FERRIOL), *Fundamentos de Derecho Civil de Cataluña*, t. I (Barcelona 1984), pp. 1-50.

⁹⁷ Com se sap, la Provença rebé aquest nom per haver estat la primera província romana.

que tots aquests elements forguessin la peculiar influència del Dret romà i del Dret canònic a Catalunya⁹⁸.

Com s'ha assenyalat més amunt en parlar de les fonts canòniques d'origen català, el territori de Catalunya passà a partir del segle IX a l'òrbita carolíngia, car en formava part del regne franc. Malgrat que la major part de la població continuava essent l'autòctona, amb els carolíngis arribà no només una nova aristocràcia dominant (en tots els camps, inclòs l'eclésiàstic), sinó que el territori -força deshabitat fora de les comarques de muntanya- també es repoblà una mica amb elements predominantment francs, de forma que els interessos socials i polítics foren idèntics als del regne franc, tot creant-se un país que incloïa les terres d'ambdues vessants pirinenques, amb molt elements culturals i religiosos heretats de l'època hispano-romana. Només segles més tard, amb la crisi dels carolíngis, la Marca Hispànica començà a separar-se de manera paulatina, però sense perdre del tot les influències franques⁹⁹.

Els concilis de Toledo foren rebuts com a lleis dels regne visigòtic (segles VI-VII), però no ens consta que això tingués una aplicació fora de l'estrictament eclésiàstica; per l'evolució de la jurisdicció eclésiàstica¹⁰⁰, podem estar segurs de què no es donà una aplicació directa, llevat d'algunes matèries que afectaven l'Església en l'àmbit civil, com les relatives al domini i possessió dels béns eclésiàstics. La influència del Dret canònic a l'Alta Edat Mitjana, doncs, era més social que estrictament jurídicocivil¹⁰¹. La presència dels clergues en l'administració reial i de justícia, promoguda pels carolíngis, fou palesa també a Catalunya.

---

⁹⁸ Vegeu l'obra de M. BONET I MUIXÍ, *El Derecho canónico en los orígenes del Derecho catalán* (Madrid 1953).

⁹⁹ Com es prou sabut, els orígens francs de la Catalunya política feren que, fins a la batalla de Muret de 1213, els interessos territorials catalans s'adrecessin envers el Lenguadoc i la Provença; malgrat el canvi d'orientació vers la Mediterrània provocat per la derrota a Muret, els comtats nord-pirinencs més propers (Rosselló, Capcir, Conflent, Cerdanya, Fenolleda) seguiren formant part de Catalunya, fins i tot després de l'expoliació francesa confirmada pel Tractat dels Pirineus (1659), com una nacionalitat repartida entre dos Estats. Les pretensions franceses sobre la resta del territori català no cessaren fins després de les guerres napoleòniques.

¹⁰⁰ Vegeu S. BUENO SALINAS, *Tratado general de Derecho canónico*, cap. 2.

¹⁰¹ Vegeu G. M. DE BROCA, *Historia...*, cit., p. 98. El Dret canònic anterior a Gracià (segle XII) no presentava una especial perfecció tècnica, i per això no era cap model jurídic, però la plena integració del clergat parroquial amb la població rural ajudava molt a la recepció pràctica de les normes canòniques per la massa del poble.

La influència de la presència de l'Església continuà i augmentà a partir del segle XI, per les especials relacions dels comtes de Barcelona -després també reis d'Aragó- amb la Santa Seu (aprofitades per a aconseguir la independència fàctica dels reis francs). En l'àmbit del dret, aquesta influència ja fou tan transcendent com per a què fossin acceptats textos canònics dins el Dret civil, abans i tot de la recepció romano-canònica, que es donaria a finals del segle següent. Una col·lecció de textos romans de principis del segle XII, les *Exceptiones Petri legum romanorum*¹⁰², dona constància de com els oficials del rei (administradors i jutges) eren principalment clergues, que aplicaven un Dret català, però molt influenciat pel Dret romà corregit pel canònic.

El Dret català autòcton, representat sobretot pels *Usatges*, amb diverses recensions fins a mitjans del segle XII, ja es troba clarament influenciat per les col·leccions canòniques de la reforma gregoriana (concretament, la *Tarraconense*, del segle anterior, o la *Cæsaraugustana*, de la mateixa època)¹⁰³ i per la citada col·lecció *Exceptiones Petri*. Els textos dels Usatges es troben tots ells amarats de la tradició cristiana a Catalunya, però concretament alguns Usatges provindrien directament de fonts canòniques prèvies a la recepció romano-canònica¹⁰⁴; entre d'altres:

- l'usatge *Nullus unquam* [n. 88], provinent d'un text del papa Fabià (236-250), *Epis. 2 ad episcopos orientales*, present a col·leccions canòniques com el *Decret* de Burcard (col·lecció reformadora pregregoriana composta vers 1007-1025) [l. 16, c. 31], les obres d'Iu de Chartres (vers el 1095) [*Decret*, p. 6, c. 321; *Panormia*, l. 4, c. 80], i el *Polycarpus* (col·lecció postgregoriana, vers 1104-1106) [l. 5, tit. 1]; i posteriorment recollit al *Decret* de Gracià (vers 1140) [C.4, q.4, c. 1];

---

¹⁰² Composada vers el 1110 a Valence.

¹⁰³ Vegeu M. BONET I MUIXÍ, *Ius Canonicum in iuridica civili ordinatione Cathalauniae ab "usaticis Barcinonae" ad Iacobum I Regem*, a "Apollinaris" 32 (1959), pp. 260-272. Per tal de poder estudiar convenientment aquesta influència, la *Collectio canonum caesaraugustana* serà editada dins la col·lecció Textos Jurídics Catalans.

¹⁰⁴ Coneguda és la discussió sobre l'època de composició dels *Usatges*: tradicionalment s'apuntava vers el 1068, més tard se suggerí fins al regnat de Berenguer Ramon II (1076-1097); actualment es pensa que devia formar-se com a molt prest durant el primer quart del segle XII, o fins i tot durant el regnat de Ramon Berenguer IV (1113-1162) i no abans de 1150, però prèvia a una directa influència del *Decret* de Gracià (1140); en tot cas, sembla el més probable que es tractés d'una col·lecció en evolució, amb varies recensions, entre les dates indicades. Vegeu P. BONASSIE, *La Catalogne du milieu du Xe à la fin du XI siècle: Croissance et mutations d'une société*, 2 vols. (Tolosa 1976); J. BASTARDES I PARERA, *Sobre la problemàtica dels Usatges de Barcelona* (Barcelona 1977), pp. 9-49; V. FERRO, *El Dret Públic Català...*, cit., p. 8, nota 12.

- l'usatge *Accussatores et testes* [n. 89], provinent d'un text atribuït al papa Anaclet (ca. 79-91), *Epistola 3a, c. 4*, present al *Decret* de Burcard [l. 1, c. 152], i a l'u de Chartres [*Decret*, p. 5, c. 239; *Panormia*, l. 4, c. 84]; recollit finalment al *Decret* de Gracià [C.3, q.5, c. 2; C. 4, q. 2, c. 3, § 8 = *lex Julia 7a*];

- l'usatge *Per scripturam* [n. 90], text del papa Esteve III (IV) (768-772), *Epistola 2, c. 4*, present al *Decret* de Burcard [l. 1, c. 177], a la *Collectio canonum* d'Anselm de Lucca (composta vers el 1083) [l. 3, c. 55], a les col·leccions d'Iu de Chartres [*Decret*, p. 5, c. 293 & p. 6, c. 328; *Panormia*, l. 4, c. 53 & 55], i al *Polycarpus* [l. 5, tit. 1], que finalment recollí Gracià [C.2, q.8, c. 5];

- l'usatge *Si quis violenter* [n. 108], que conté notables semblances amb una constitució de Gregori II (715-731) al Sínode romà, present al *Decret* de Burcard [l. 9, c. 11], a la col·lecció d'Anselm de Lucca [l. 10, c. 49] i a les d'Iu de Chartres [*Decretum*, p. 8, c. 149; *Panormia*, l. 6, c. 54], finalment recollida al *Decret* de Gracià [C. 36, q. 2, c. 5];

- els usatges *Unaquæque gens - Privilegia autem* [nn. 139-140], en realitat dues parts d'un mateix text, provinent de les *Etimologies* de Sant Isidor, però molt influenciat i mesclat amb elements de dret visigot i costums populars, semblen haver estat incorporats a les recensions més modernes.

La presència d'aquesta clara influència canònica, documentada als segles XI i XII però amb seguretat anterior, prova que l'element canònic al Dret català és molt antic, a les arrels mateixes del seu origen diferenciat¹⁰⁵, i previ per tant a la recepció romano-canònica provocada pels estudis universitaris medievals encetats al segle XII. Certament que la recepció del Dret comú fou a Catalunya importantíssima, però venia precedida per aquesta presència preuniversitària, més popular i originària¹⁰⁶.

---

¹⁰⁵ En definitiva, la tradició sobre les "arrels cristianes de Catalunya", present a la declaració episcopal de la Conferència Episcopal Tarraconense de 1985, del mateix nom, i presa de la idea político-religiosa del bisbe J. TORRES I BAGES, *La tradició catalana* (Barcelona, 2a. ed., 1906); precisament, Torres i Bages dedica els dos darrers capítols de la seva obra a analitzar el paper del dret i dels juristes en la personalitat històrica del poble català, fent-se ressò de la influència del Dret canònic.

¹⁰⁶ Podeu veure un resum de l'evolució del Dret català a S. SOBREQÜÉS I VIDAL, *Història de la producció del Dret català fins al Decret de Nova Planta*, a *Llibre del II Congrés Jurídic Català 1971* (Barcelona 1972), pp. 79-142.

B) RECEPCIÓ MEDIEVAL CATALANA DEL DRET COMÚ: EVOLUCIÓ

És suficientment conegut el fenomen de la recepció romano-canònica a tot Europa durant els segles XII i XIII¹⁰⁷. Les escoles de lleis del nord d'Itàlia redescobreixen al segle XI el Dret romà justinianeu, del qual aprenen la tècnica romana modelada segons la *Glossa* d'Accursio, però no fou rebut només el dret justinianeu com a *nuda lex*, sinó amb les interpretacions de glossadors i comentaristes.

El mètode escolàstico-romà fou assumit pel Dret canònic a partir de Gracià (vers 1140)¹⁰⁸. Encara al segle XII, els glossadors es diferenciaven netament per l'objecte de llur estudi (lleis o canons), però en superar-se al segle XIII l'esclavatge de la glossa (aclariments a la lletra de la llei) per accedir a la llibertat del comentari (elaboració d'un estudi del dret i de les institucions a partir de la llei), els civilistes comencen per fusionar al seu si el dret feudal, i a continuació s'inicia la desaparició de barreres amb els canonistes, car uns i altres elaboren tractats que, sobre la bases dels principis jurídics comuns, la saviesa multiseccular romana, i l'adaptació i modernització canònica, donen com a resultat les noves institucions jurídiques medievals.

El Dret canònic, doncs, és rebut alhora que el Dret romà, car ambdós drets s'estudien plegats tot formant part d'una única saviesa jurídica. A Catalunya la recepció romano-canònica es donà molt aviat, per les següents raons connexes:

a) l'especial influència de l'Església catòlica a Catalunya, tant en la formació política del país, com en la anterior i profunda evangelització de la població autòctona, començada molt aviat, i que féu d'aquest poble un dels més fidels a l'Església i a la Santa Seu;

b) la proximitat geogràfica amb la Provença (Montpeller) i la Llombardia (Bolonya), seu de prestigioses escoles jurídiques, i les relacions socio-polítiques

---

¹⁰⁷ Vegeu A. IGLESIA FERREIRÓS, *La creación del Derecho*, vol. I (Barcelona 1992), pp. 409-437; ID., *La recepción del derecho común: estado de la cuestión e hipótesis de trabajo*, a *El Dret comú i Catalunya. Actes del IIon Simposi Internacional, Barcelona, 31 maig - 1 juny de 1991*; edició d'Aquilino Iglesia Ferreirós (Barcelona 1992), pp. 213-330. Són de consulta obligada tots els volums dels successius simposis sobre «El Dret comú i Catalunya», editats pel mateix professor (vegeu bibliografia al final d'aquest capítol).

¹⁰⁸ Vegeu S. BUENO SALINAS, *Tratado general de Derecho canónico*, cap. 2.

intenses amb aquestes regions des de la dominació catalana del sud de França durant el segle XI, sota Ramon Berenguer III i Ramon Berenguer IV;

c) l'afebliment de l'aplicació canònica de la Col·lecció Hispana, a finals del segle X i començaments del segle XI, que afavorí la recepció del Dret canònic carolingi (per altra banda ja present des de la creació de la Marca Hispànica) i l'aplicació de la reforma gregoriana abans que a la resta de reialmes hispànics, com ja hem assenyalat per la col·leccions canòniques autòctones que conservem¹⁰⁹;

d) la presència de l'alt clergat en les institucions de govern del país, com a consellers reials i com a jutges, els quals tendien a donar pas a l'aplicació del Dret canònic fins i tot abans de la modernització científica aportada pel Decret de Gracià; les institucions eclesiàstiques i reials afavoriren, a més, que aquells clergues juristes sortissin a estudiar a Bolonya o a Montpeller, on aviat es formà una *natio* catalana, distinta de l'espanyola, pel gran nombre d'estudiants catalans que hi concorrien¹¹⁰; al segle XII, aquells juristes ja no eren només alumnes, sinó prestigiosos professors a Bolonya (com Ramon de Penyafort) i docents als centres catalans (a les escoles catedralícies, o l'Estudi General de Lleida);

e) la praxi notarial de l'època es revolucionà per l'arribada a Catalunya dels formularis nord-italians, que foren plenament admesos aquí tot substituint els anteriors, molt rudimentaris; amb aquell *ars notariæ* es donava entrada alhora al Dret romà, de forma que aviat el poble s'avesà a un nou dret, bastit pels notaris, els jutges i els eclesiàstics. Però no foren acceptades igualment totes les novetats, car la incipient burgesia urbana (i la noblesa, per altres interessos) es resistí inicialment a l'entrada del Dret romà, car era vist com una novetat contrària als costums.

La recepció romano-canònica a Catalunya, encapçalada pels juristes, fou ràpida i intensa, i els llargs anys de vida de Ramon de Penyafort, amb la seva enorme influència social i política durant el regnat de Jaume I, segurament afavoriren la recepció del dret romano-canònic, que en cap altre reialme de la península obtingué tan gran i perdurable influència.

---

¹⁰⁹ La *Col·lecció pirinenca*, el *Liber Tarraconensis*, la *Collectio Cæsaraugustana*, esmentats més amunt.

¹¹⁰ Així, els estudiants catalans a Bolonya entre 1218 i 1229 passaren de vuitanta, segons J. MIRET I SANS, *Escolars catalans al Estudi de Bolonia*, a "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona" 15 (1915), pp. 138 ss.

Tenim constància d'aquesta innovació i influència del Dret comú romano-canònic per la reacció contrària que suscità entre aquells que llavors es veien més perjudicats per la nova ciència jurídica: els estaments nobles. El Dret comú s'enfrontava al tarannà conservador de la noblesa davant un món que començava a abandonar l'antic ruralisme medieval, sotmès a la servitud senyorial, i que posava els fonaments de la nova burgesia urbana. El rei Jaume I seguí una política ambivalent, perquè la recepció romano-canònica dificultava la vigència de les pròpies lleis del monarca, que eren preterides en favor de la superioritat tècnica de l'*utroque ius*, però alhora afavoria l'enfortiment del seu poder pel recurs al Dret públic romà i la concepció imperial del poder absolut.

La reacció contra la recepció romano-canònica es va donar a molts països europeus, i a Catalunya es mostrà per diverses actuacions de Jaume I que intentaren contenir-la sense gaire èxit: així, una pragmàtica de 29 de novembre de 1243, donada a Xàtiva, deia: “no sie admes en alguna Cort lo Advocat qui allegara algunas leys, pus las Consuetuts e Usatges complescan e abunden”¹¹¹; o la llei de les Corts de Barcelona de 1251, en la qual els estaments popular i nobiliari aconseguiren la prohibició de citació de lleis romanes, gòtiques i canòniques en els judicis civils, sota l'excusa de l'afavoriment del dret propi català¹¹². Però, com assenyalava BROCÀ, la finalitat llavors era sobretot protegir el Dret públic català, no el privat, i per altra banda hom ha de tenir en compte que precisament aquest Dret privat no era unificat, sinó molt diversificat segons els llocs (Barcelona, Tortosa, Perpinyà, València...)¹¹³; malgrat tot, indirectament el rei Jaume I afavoria la recepció, car enfortia el concepte d'autoritat del príncep -com observa FONT I RIUS¹¹⁴-, i a aquestes intencions no podia ser aliena la seva amistat i protecció envers Ramon de Penyafort.

---

¹¹¹ *Constitucions de Catalunya*, II, lib. 2, tit. 3.

¹¹² *Constitucions de Catalunya*, III, llib. 1, tit. 8. Certament hom no pot deixar de considerar que el rei Jaume I, malgrat la seva capacitat militar i els seus èxits conqueridors, depenia fortament d'una mentalitat medieval molt conservadora, com hom pot deduir, per exemple, de les decisions per a la seva successió, tot disposant dels reialmes amb concepció privatista, mentre altres monarquies de l'època (com la francesa) ja s'esforçaven per unificar el territori. D'altres han posat de relleu que Jaume I perseguia sobretot la supressió del dret feudal (gòtic), contra la noblesa i en favor del poder reial, i com que no ho podia obtenir directament, ho feia amb la complicitat de les Corts. De fet, la llei de 1251 només aconseguí desterrar el dret gòtic (llevat d'algunes institucions particulars, com la prescripció o el testament sacramental, que per la seva força i arrelament seguiren com costum de cada lloc i s'acabaren imposant).

¹¹³ G. M. DE BROCÀ, *Historia...*, cit., p. 344.

¹¹⁴ J. M. FONT RIUS, *El desarrollo general del Derecho en los territorios de la Corona de Aragón (siglos XIII-XIV)* (Barcelona 1962), p. 296.

C) SUPLETORIETAT DEL DRET CANÒNIC: PRELACIÓ

La llei de 1251 no aconseguí suprimir la citació de les lleis canòniques i romanes en els judicis civils; a finals del segle XIII el prestigi del juristes experts en Dret comú era ja notable, i d'acord amb els estudis universitaris, aquell dret s'imposava, format no només per les normes estrictes sinó també pels comentaris dels doctors, que també eren citats en judici; com que els advocats i jutges estaven més avesats al Dret comú per llurs estudis universitaris, aquest entrà en forma de costum, al costat del dret propi, tot interpretant-lo i completant-lo.

En poc temps la situació s'oficialitza: les Corts de Cervera de 1359 instituïren l'obligació als jutges, assessors i advocats d'estudiar Dret canònic i Dret romà abans d'exercir llurs càrrecs, però amb la particularitat de què ja afavoriren el Dret canònic per davant del romà: “no puxa advocar, ni Offici de Jutje, o d'Assessor regir, si tots los cinc Llibres ordinaris de Dret civil no há, o almenys los Llibres ordinaris de Dret canonic”¹¹⁵.

Però la força del Dret comú era tan important que, durant el segle XIV, intenta imposar-se per damunt del propi Dret català; així Pere III (IV d'Aragó) va tenir necessitat de confirmar, per una pragmàtica de 23 de febrer de 1380, que el Dret canònic i el Dret romà no podien preferir-se a les constitucions catalanes, en contra d'alguns juristes de Tortosa que ho afirmaven¹¹⁶; com que la tendència no minvava, sinó ben al contrari, el rei Alfons IV el Magnànim ordenà, per una constitució atorgada a les Corts de Barcelona de 1422, que els juristes estiguessin en possessió dels Usatges i de les Constitucions i Capítols de Corts de Catalunya, que havien d'aplicar com dret del país¹¹⁷. A partir d'aquest moment, l'especial rellevància del Dret comú (canònic i romà) fou viscuda com una característica pròpia i determinant del Dret català, a diferència del d'altres nacions espanyoles.

---

¹¹⁵ *Constitucions de Catalunya*, I, llib. 2, tit. 6, llei 4.

¹¹⁶ *Constitucions de Catalunya*, II, llib. 1, tit. 10.

¹¹⁷ *Constitucions de Catalunya*, III, vol. I, llib. 2, tit. 4, const. 1.

Per altra banda, els millors juristes del segle XIV i XV (JAUME DE MONTJUÏC, GUILLEM DE VALLSECA, JAUME CALLÍS...), estaven d'acord en què s'havien d'aplicar les lleis romanes i canòniques, en defecte dels Usatges i les Constitucions, sense que calgués llicència del príncep.

L'acceptació, en arribar el segle XV, ja era completa; així les Corts de Barcelona de 1409, celebrades sota el rei Martí I l'Humà, reconegueren que el "Dret comú" era aplicable (en ordre descendent) després dels Usatges de Barcelona, les Constitucions i Capítols de Corts, usos, costums, privilegis, immunitats i llibertats dels pobles i particulars, i per davant de l'equitat i la bona raó, tot elaborant-se la que seria la prelación clàssica del Dret català¹¹⁸.

També durant aquesta època té lloc la prevalença del Dret canònic sobre el Dret romà (tot distingint dins l'expressió "Dret comú"), ja que aquell es considerava la correcció i renovació d'aquest, segons els principis cristians que regien la societat; alhora, s'acceptava la jurisprudència de la Rota Romana com part integrant de la doctrina canònica, ja que el Dret canònic era considerat una unitat, sense separar llei i doctrina (TOMÀS MIERES...).

Les Corts de Barcelona de 1564 recordaren que els advocats, assessors i jutges havien d'haver aconseguit el batxillerat en Dret canònic i civil¹¹⁹, i les Corts de Montsó de 1585 consideraren expressament com derogada la llei de Jaume I de 1251 en incloure-la en el volum de textos no vigents.

Finalment, les Corts de Barcelona de 1599, celebrades sota Felip II (III de Castella), no només reconegueren la prelación del Dret canònic com a primer supletori per a tot el Principat, el Rosselló i la Cerdanya, seguit del Dret romà, sinó que van reconèixer també expressament la citació dels doctors tant per a interpretar el Dret comú com per a l'equitat¹²⁰. És ben interessant comprovar com un concepte de tradició primordialment canònica com el d'equitat, que havia trobat resistències als segles XII-XIV, acabà per acceptar-se plenament, i no de forma aïllada, sinó precisament segons

---

¹¹⁸ *Constitucions de Catalunya*, III, vol. I, llib. 1, tit. 38, cap. 2.

¹¹⁹ *Constitucions de Catalunya*, I, llib. 1, tit. 49, llei 4.

¹²⁰ *Constitucions de Catalunya*, III, vol. I, llib. 1, tit. 30.

el que interpretava la pròpia doctrina canònica. Seguint aquesta tendència, els millors juristes catalans de l'època (JAUME CÀNCER, PERE JOAN FONTANELLA, LLUÍS DE PEGUERA...) no oposaren cap inconvenient al sistema de fonts català, ja pacífic, que tornà a ser reconegut per les Corts de Barcelona de 1702, i quedà recollit a la Compilació de 1704 de les *Constitucions i altres drets de Catalunya*. El Dret comú, i particularment el Dret canònic, acabà essent concebut pels juristes més que com a font supletòria, com la base del sistema jurídic català, que el dret propi només havia de completar o modificar.

D) TEXTOS CANÒNICS I DOCTRINA CANÒNICA

Com que la recepció havia començat per l'estudi del Decret de Gracià a Bolonya al segle XII, aquest sempre fou admès com la font canònica més antiga citable a Catalunya, integrada dins el propi *Corpus Iuris Canonici* (malgrat que aquest concepte fou certament tardà). Malgrat tot, les decretals pontificies aviat prengueren un lloc preeminent i, sense bandejar el Decret de Gracià, tant les Decretals de Gregori IX com el *Liber Sextus* de Bonifaci VIII foren sempre les col·leccions canòniques preferides pel juristes catalans, i les més citades amb diferència; amb tot, també es reberen la resta de col·leccions del *Corpus*, com les Clementines i les Extravagants (però amb incidència menor); aquesta preferència especial coincideix amb les col·leccions oficials de l'època de màxim prestigi i autoritat universal del pontificat (segle XIII i primer terç del XIV).

Els textos canònics considerats com a supletoris, doncs, foren i han estat sempre sobretot els medievals, època de formació del Dret català. Així, la influència del Dret canònic tridentí (segle XVI) fou menor malgrat coincidir amb la reforma i centralització de l'Església catòlica, car arribà quan la part principal de les institucions jurídiques catalanes ja estava formada (i per tant la necessitat d'acudir a un *ius commune* nou era més limitada, car bastava el clàssic), i per altra banda eren moments de decadència política per a Catalunya. Amb tot, el dret tridentí evidentment aconseguí una influència no menyspreable, tant per la repercussió que obtingué amb la seva aplicació eclesiàstica en una societat monolíticament catòlica (v. gr., la doctrina de Trento sobre el matrimoni

i la forma de contreure'l s'aplicà immediatament aquí), com perquè els canonistes dels segles XVI al XVIII no podien pas ignorar-lo¹²¹.

Abans s'ha indicat que la doctrina canònica també era àmpliament citada. De fet, sembla que en els primers temps aquesta citació tindria en compte sobretot els decretalistes excel·lents (com l'HOSTIENSIS, JOAN D'ANDREA, BALDO o el PANORMITÀ), però aviat s'inclogueren d'altres, així com la jurisprudència de la Rota Romana. Els decretalistes han estat sempre citats no tant com canonistes, sinó més aviat com comentaristes del Dret comú, tot seguint el *mos italicus* (teorització sobre les figures jurídiques prenent per base les fonts legals¹²²), ja que al nostre país el *mos gallicus* no obtingué especial ressò.

Precisament aquesta forma de recepció de la doctrina comportava un cert perill: com que el *mos italicus* tendeix a bastir construccions jurídiques tot formant un cos intel·lectual, no necessàriament es correspon amb la vivència jurídica pràctica del poble; per això, la doctrina elaborada pels doctors del *ius commune* servia especialment per a fonamentar els principis generals del dret (així, per exemple, l'*equitat i bona raó* - tan esmentada pel Dret català- era manllevada dels canonistes que tractaven l'*aequitas canonica*), o algunes institucions concretes, però no sempre servien per a afrontar qualsevol problema pràctic, ja que una mera transposició dels il·lustres decretalistes italians a l'experiència jurídica catalana podia ser contradictòria en certs casos. Aquest perill no fou generalment tingut en compte, més que en les institucions en què el Dret català es desviava clarament del Dret comú.

Un dels exemples més clars d'acceptació d'un autor fou el cardenal DE LUCA, al segle XVII, ja que la seva obra era un autèntic compendi no només del Dret canònic, sinó de totes les institucions jurídiques de Dret comú del seu temps¹²³, i això la feia especialment útil al juristes catalans. Tanmateix, la citació doctrinal englobava tan els

---

¹²¹ Malgrat això, algun autor pensa que pot donar-se una prelación dins el propi Dret canònic per tal d'aplicar-se a Catalunya (per exemple, J. CASTÁN TOBEÑAS, *Derecho civil español, común y foral*, vol. I (Madrid 1949), p. 90), tot establint una prelación per ordre cronològic invers de les col·leccions canòniques, però sense tenir en compte l'època concreta de formació plena del Dret privat català i d'acceptació formal del Dret canònic, i sense distingir que difícilment les normes canòniques de qualsevol mena posteriors al Concili de Trento poden considerar-se integrades al Dret civil català.

¹²² Vegeu S. BUENO SALINAS, *Tratado general de Derecho canónico*, cap. 2.

¹²³ *Theatrum veritatis et iustitiae, sive decisivi discursus per materias seu titulos distincti*, en 21 volums (Roma 1669-1673 & Venècia 1734); el cardenal Giovanni Batista de Luca havia estat advocat.

civilistes catalans, com els canonistes i romanistes del *ius commune*, però com que el Dret canònic havia estat rebut durant la seva època de màxim esplendor, també els decretalistes del període clàssic (segles XIII-XIV) foren el més apreciats.

E) INSTITUCIONS JURÍDIQUES CATALANES INFLUENCIADES PEL DRET CANÒNIC

Encara que el Dret canònic havia estat ja definitivament considerat com a primer supletori, ni la seva influència directa ni la seva funció supletòria, a la pràctica, s'estengué a totes les possibles branques o institucions jurídiques.

Per una banda, el dret propi català regulava prou institucions, algunes d'elles en sentit netament contrari al canònic (com la prescripció, per exemple), sobre les quals el dret de l'Església era inaplicable; per altra banda, el mateix Dret canònic no era tan complet com el Dret romà, ja que el seu interès per institucions jurídiques merament civils havia estat sobrevingut, i sempre tot reformant-les sobre la base romana. En particular, el Dret canònic medieval s'havia interessat sobre el dret de família, el successori, alguns contractes, el dret patrimonial, el Dret penal, el Dret processal... a part dels temes pròpiament eclesiàstics.

El Dret català, en termes generals, no obtingué del Dret canònic institucions de Dret públic: aquestes eren conscientment regulades pel rei i les Corts, amb zelosa defensa; les postures hierocràtiques dels papes medievals en Dret públic no podien tenir directa aplicació al dret dels Estats. Però el Dret canònic obtingué no una aplicació concreta, sinó una influència genèrica tan important que s'implantà al moll de l'os de l'estructura política dels reialmes de la Corona d'Aragó. En efecte, els reis medievals aprofitaren la recepció del Dret romà per a sustentar el seu govern en les institucions imperials romanes, ja que aquestes aportaven valuoses eines ideològiques de poder per a fonamentar la lluita dels monarques contra els estaments (els nobles i els eclesiàstics); en aquest sentit, els reis de la Corona d'Aragó, com els de Castella, intentaren des del segle XIII imposar la regla romana *quod principi placuit* ("allò que plagi al príncep") per tal de posar les bases d'un Estat monàrquic personalista i absolut. Contra aquest

principi, els diversos territoris catalano-aragonesos es mantingueren fermament fidels al principi canònic *quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet* (“allò que afecta a tots, per tots ha de ser aprovat”)¹²⁴, que els assegurava el dret al pluralisme i la diferència en una unió de tipus federal. Per causa d’aquesta resistència dels seus diferents territoris, que tenien orígens polítics i costums molt diferents, els reis catalano-aragonesos no aconseguiren crear un Estat modern fort, autoritari i centralitzat, com sí ho van fer els castellans: per aquesta raó, Castella, constituïda en poder absolut al segle XV, capitalitzà la unificació espanyola, però sota criteris d’uniformitat, centralisme i absolutisme, els quals ha intentat sempre d’imposar al antics regnes de la Corona d’Aragó. Les radicals diferències sobre el concepte que d’Espanya encara presenten avui la concepció castellana i la catalana, doncs, troben les seves últimes arrels en el Dret romà i en el Dret canònic, respectivament¹²⁵.

El Dret privat català fou camp obert a la influència canònica en les seves institucions, sobretot en el dret successori, el de família, o els drets reals, ja que el Dret canònic aquí es prestava àmpliament a la correcció humanitzadora sobre el romà que tan s’apreciava a Catalunya. En aquesta mateixa línia, el Dret canònic de les decretals, i sobretot la doctrina canònica, conformà els principis bàsics de l’ordenament jurídic català, com el concepte importantíssim de l’equitat. També el Dret processal fou un dels camps on el *ius commune* trobà aplicació.

F) SITUACIÓ ENTRE 1716 I 1961: INTERPRETACIÓ DOCTRINAL I JURISPRUDENCIAL

El Decret de Nova Planta de 16 de gener de 1716, que derogà pràcticament tot el Dret públic català i l’assimilà al castellà com a conseqüència de la derrota de Catalunya, València i Mallorca contra el rei Felip V (IV per a Aragó), també reformà el Dret

---

¹²⁴ Aquesta norma, present com a Regula Iuris XXIX al *Liber Sextum* de Bonifaci VIII, encara que d’origen romà, cobrà una importància cabdal en el dret de l’Església, i continua present en el Dret canònic vigent. Es refereix a la forma de creació de voluntat a les corporacions col·legials, escrupolosament protectora dels drets individuals més bàsics; la simple majoria mai no ha estat criteri suficient de valoració dins el Dret canònic històric, com ho prova un altre principi, el de la *sanior et melior pars*.

¹²⁵ Vegeu, en aquest sentit, J. LALINDE ABADÍA, *Los ordenamientos jurídicos de la Corona de Aragón, a Foralismo, derechos históricos y democracia* (Bilbao 1998), p. 38.

processal català en instituir una nova ordenació per a la Reial Audiència de Catalunya¹²⁶, però respectà la resta del Dret civil català, encara que n'estroncà les pròpies fonts legislatives en suprimir les institucions i llibertats públiques catalanes; el Dret català quedava condemnat a l'immobilitat. L'art. 42 d'aquell Decret establia que “en todo lo demás que no esté prevenido en los capítulos antecedentes de este decreto, mando, se observen las constituciones que antes había en Cataluña; entendiéndose, que son de nuevo establecidas por este decreto, y que tienen la misma fuerza y vigor que lo individual mandado en él”.

Com que aquesta disposició conservava el dret anterior, inclosa la Constitució de 1599 (ja esmentada) que reconeixia la supletorietat del Dret canònic i del romà, amb els comentaristes, hom entengué rectament que el sistema de prelació de fonts quedava intacte. Però a mitjans del segle XVIII i començaments del XIX cobrà força un moviment contrari als interessos catalans: com que res no es podia al·legar contra el dret propi, molts dels jutges de l'Audiència -en bona part d'origen foraster-, tot excusant-se en la manca d'estudi del Dret català i del Dret comú, començaren a aplicar com a supletori del català el dret reial castellà recollit a la *Novíssima Recopilación*, i en aquesta novetat foren recolzats per alguns juristes delerosos d'acabar amb les particularitats diferencials catalanes per a aconseguir la plena uniformitat jurídica, feta sobre el dret castellà, tot congraciant-se amb el poder centralitzador de la Monarquia, i anant més enllà de la disposició de Felip V en interpretacions retorçades¹²⁷.

Després d'algunes vacil·lacions, la major part dels advocats i juristes catalans del primer quart del segle XIX entengueren que la defensa del Dret canònic i del Dret romà com a únics supletoris s'havia convertit en el senyal d'identitat pròpia a protegir, tot al·legant que era més convenient al bon govern i a la pau social que uns pocs jutges estudiessin Dret català, canònic i romà, que no obligar a tot un poble a variar la seva tradició jurídica per la comoditat d'uns pocs¹²⁸. Posteriorment, derogat el Dret processal

---

¹²⁶ Tot donant entrada als jutges forans, que serien la base del conflicte al segle XIX per llur ignorància del Dret català. La Llei d'Enjudiciament Civil, al 1881, acabà de suprimir el Dret processal català propi.

¹²⁷ Un dels més actius detractors fou Cristòfor Potau, professor a la Facultat de Lleis de Cervera.

¹²⁸ Aquest fou l'argument emprat per Ramon Llätzer de Dou. Per a un resum de les complicades controvèrsies d'aquesta època sobre el dret supletori, vegeu G. M. DE BROCA, *Historia...*, cit., pp. 424-432; aquest autor identificava totalment els atacs al Dret canònic i romà com a supletori com atacs fets al propi Dret català, com per exemple els de B. OLIVER a *Estudios históricos sobre el Derecho civil catalán* (Madrid 1867), cap. 7; vegeu un estudi més complet i modern a J. M. GAY ESCODA, *Notas sobre el derecho supletorio en Cataluña desde el Decreto de Nueva Planta (1715) hasta la jurisprudencia del Tribunal Supremo (1845)*, a *Hispania: entre derechos propios y derechos nacionales. Acti dell'Incontro*

català per la Llei d'Enjudiciament Civil (1881), el Tribunal Suprem es mantingué ferm en la doctrina de considerar el Dret canònic com a primer supletori del Dret català, seguit del romà¹²⁹.

L'entrada en vigor del Codi civil, el 1889, en virtut del seu art. 12 originari, afegí el propi Codi civil com a supletori de tots els drets "forals", de forma que a Catalunya s'introduí com a últim supletori, rera el canònic i el romà; en general s'entengué que la doctrina com a supletòria quedava limitada als autors generalment rebuts per la jurisprudència¹³⁰. El Codi civil fou un element nou i estrany al sistema de fonts català, que causà notable contradicció.

Mentre tant, la codificació canònica provocà una altra qüestió nova, amb l'entrada en vigor del Codi de Dret Canònic de 1917, ja que suposava la derogació del Dret canònic clàssic. Es plantejà si el Dret civil català havia d'acceptar el CIC com a supletori tot abandonant el dret clàssic de les decretals. Amb sentit comú, tothom entengué que no: per una banda, la vigència del Dret canònic com a supletori no ha vingut mai de cap acte legislatiu eclesiàstic, sinó de la sobirania legislativa pròpia de Catalunya, per la qual cosa el nou acte legislatiu del papa Benet XV no podia afectar el Dret civil català, i ni ho pretenia; per altra banda, es desprenia a primera vista que el contingut del CIC no tenia gaire a veure amb el dret de les decretals pel que feia a la utilitat jurídica catalana, car precisament aquelles disposicions canòniques clàssiques rebudes com a supletòries (testament, família, contractes...) no eren regulades pel CIC 17, el qual tanmateix es remetia al dret clàssic per a tot allò que no regulés expressament (cànon 6). Encara que el CIC 17 fou formalment rebut a Espanya, i

---

di Studio, Firenze-Lucca 25-27 maggio 1989; a cura di Bartolomé Clavero, Paolo Grossi, Francisco Tomás y Valiente, t. II (Milà 1990), pp. 805-865; i sobre el sentit de la controvèrsia, E. ROCA TRIAS, *De nou sobre el dret supletori: mètode i intenció del dret en la història*, a "Initium" 1 (1996), pp. 563-579.

¹²⁹ Sentències del Tribunal Suprem que confirmen el Dret canònic com a primer supletori, seguit del romà (publicades a *El Derecho civil catalán en la jurisprudencia*, varis volums): 21/5/1845 (I/1, p. 194); 8/5/1861 (I/1, p. 560); 12/12/1862 (I/1, p. 262); 11/1/1867 (I/1, pp. 7-9); 21/3/1867 (I/1, pp. 25-27); 30/12/1867 (I/1, pp. 667-670); 19/6/1869 (I/1, pp. 352-356); 5/7/1869 (I/1, pp. 11-14); 1/10/1872 (I/1, p. 15); 18/6/1875 (I/2, p. 97); 19/5/1876 (I/2, p. 137); 2/6/1891 (II/1, pp. 550-554); 13/5/1899 (II/1, pp. 423-427); 19/10/1929 (III, p. 294); 23/10/1929 (III, pp. 11-14); 25/6/1930 (III, pp. 154-156); 30/6/1930 (III, pp. 87-92); 8/4/1931 (III, p. 414); 5/7/1944 (V, pp. 19-24); 3/7/1946 (V, pp. 602-609); 13/7/1946 (V, pp. 610-616); 5/2/1949 (V, pp. 25-27); 8/3/1951 (V, pp. 737-743); 28/9/1951 (V, pp. 374-377); 31/10/1953 (V, pp. 770-777); 11/12/1953 (V, pp. 503-506); 12/4/1954 (V, pp. 159-161); 19/5/1956 (V, pp. 27-28).

¹³⁰ Vegeu, per exemple, J. CASTÁN TOBEÑAS, *Derecho civil español, común y foral*, vol. I., cit., pp. 93-95, i Sentències del TS de 19 d'octubre de 1929 i de 12 de maig de 1947.

publicat per l'Estat a la "Gaceta de Madrid" com una reminiscència de l'antic "*pase regio*" regalista, la seva vigència -com la de l'actual CIC- fou estrictament eclesiàstica.

Durant la Segona República i la vigència de l'Estatut d'Autonomia de 1932, es recuperà parcialment la capacitat legislativa de Catalunya, que en la seva curta durada no afectà al cos principal del Dret català històric ni a la prelació de fonts, però propicià que la jurisprudència del Tribunal de Cassació avancés notablement malgrat respectar escrupolosament aquell sistema de prelació i suplència¹³¹, que era vist com la millor garantia de la tradició jurídica catalana davant els intents assimiladors centralistes; tot això fou derogat per Decret de 8 de setembre de 1939.

G) FUNCIO DEL DRET CANONIC AL DRET CIVIL CATALA CONTEMPORANI

1. Compilació de 1960 i reforma de 1984

La situació descrita amb motiu de la publicació del Codi civil de 1889 no canvià substancialment -llevat de l'incís esmentat durant la Segona República- fins a la promulgació de la Compilació de Dret Civil de Catalunya de 21 de juliol de 1960. No és objecte d'aquesta obra esmentar l'enrevessada història de l'anomenat "dret foral" des de la codificació civil espanyola fins avui, ni en particular de la Compilació catalana; als nostres efectes cal destacar que la Compilació de 1960 provocà indirectament allò que els juristes catalans havien tractat d'evitar: l'art. 1 no esmentava de forma expressa, clara i concreta quin era el sistema de fonts propi català, sinó només de forma obscura i indirecta, però alhora assegurava un lloc de privilegi per al Codi civil, ja que aquest era expressament citat com a supletori general a la Disposició Final Segona¹³².

Aparentment, res no canviava en relació a l'aplicació de l'antic art. 12 del Codi civil, però la comoditat féu que, d'ençà la vigència de la Compilació de 1960, hom

---

¹³¹ Vegeu les Sentències del Tribunal de Cassació de Catalunya (publicades a *El Dret civil català en la jurisprudència*, vol. IV [ed. d'E. ROCA I TRIAS] (Barcelona 1977)): 5/2/1936 (pp. 167-177); 17/7/1937 (pp. 75-82); 12/8/1937 (pp. 82-88).

¹³² Vegeu E. ROCA TRIAS, *El Código Civil, derecho supletorio, a Hispania: entre derechos propios y derechos nacionales...*, t. II, cit., pp. 535-572.

oblidés els supletoris propis catalans (emmarcats dins l'expressió "tradició jurídica catalana"), de consulta difícil, en favor de la comoditat i facilitat del Codi civil, promocionat clarament pels interessos polítics centralistes¹³³. De fet, és prou conegut que l'art. 5 de l'avantprojecte de 1955/56 de la Compilació enumerava una prelació detallada i completa de les fonts catalanes¹³⁴; les raons per les quals s'eliminà de la redacció definitiva han estat molt discutides, però a banda de les pròpiament sistemàtiques, hom no pot deixar de recordar els atacs que durant els darrers 150 anys havien rebut els supletoris del Dret català per part dels uniformitzadors centralistes. Efectivament, aquella supressió abonà la tesi dels qui afirmaven que el Dret civil català no comptava amb un sistema de fonts propi (ni, per tant, podia ésser tingut pròpiament com un ordenament jurídic, sinó com una "especialitat" o privilegi de l'ordenament espanyol), amb el considerable esforç dels juristes catalans per a rebatre, un altre cop, els atacs. Encara més, malgrat que hom pogué salvar a l'art. 1 de la Compilació part del naufragi per directa apel·lació a la "tradició jurídica catalana", això només s'autoritza llavors per a la interpretació de la pròpia Compilació. D'ençà, molts autors han insistit en la funció del Dret comú com a part integrant de la tradició jurídica catalana, i en aquesta línia es mogueren vàries conclusions del IIon Congrés Jurídic Català celebrat el 1971¹³⁵.

Recuperades part de les llibertats i institucions públiques pròpies de Catalunya amb la Constitució espanyola de 1978 i l'Estatut d'Autonomia de 1979, la Compilació de Dret Civil de Catalunya fou reformada i refosa en un nou text amb data de 19 de juliol 1984; posteriorment, el Dret civil català ha prosseguit la seva evolució, que aquí no afecta a la nostra exposició.

---

¹³³ Uns excel·lents comentaris sobre aquest moment legislatiu poden trobar-se a A. MIRAMBELL ABANCÓ & P. SALVADOR CODERCH, *Comentario al art. 1 de la Compilación de Derecho civil especial de Cataluña*, a *Comentarios al Código Civil y Compilaciones Forales*, dir. per M. ALBALADEJO, t. XXVII, vol. 1 (Barcelona 1981), pp. 7-145.

¹³⁴ El projecte establia a dit article que "las normas de esta Compilación se interpretarán e integrarán por los textos originarios y conforme al siguiente orden prelativo: 1º *Constituciones i altres drets de Catalunya*, texto de 1704; 2º *Corpus Iuris Canonici* y legislación canónica recibida posteriormente; 3º *Corpus Iuris Civilis*; 4º Doctrina común y constante de los Autores de Derecho catalán, canónico y romano; y 5º Opiniones de aquellos autores aceptada en Sentencias de la Antigua Real Audiencia de Cataluña o del Tribunal Supremo de Justicia".

¹³⁵ Per exemple, A. LATORRE, *El derecho romano como parte integrante de la tradición jurídica catalana*, a *Llibre del II Congrés Jurídic Català 1971*, cit., pp. 203-214; malgrat el títol, l'autor es refereix constantment a tot el Dret comú, romà i canònic, encara que tendeix a relativitzar una mica la prelació entre els dos elements.

De la Compilació vigent, són de rellevància, pel que fa al Dret canònic i la seva funció, l'art. 1 i la disposició final quarta¹³⁶. És simptomàtic que la llei de 1984, que en principi no tractava de variar el Dret civil, sinó de refundre'l, expressament retocà la redacció de l'art. 1, en afegir un sistema d'integració que al text de 1960 no hi era¹³⁷.

2. Interpretació i integració dins la tradició jurídica catalana

La redacció actual de l'art. 1 de la Compilació (seguint només en part la de 1960) distingeix dos nivells ben clars: el de la integració i interpretació, que confia a la tradició jurídica catalana, i el de la suplència pròpiament dita, que atribueix al Codi civil¹³⁸.

La interpretació del Dret civil català ja era confiada per la Compilació de 1960 a la tradició jurídica catalana; la funció integradora és nova. Evidentment, integració i suplència tenen en comú la finalitat pràctica de completar els ordenaments jurídics, de forma que la inevitable limitació de la llei i els costums no puguin provocar casos sense solució en justícia. Però la integració es diferencia de la suplència en què la primera resol les possibles llacunes legals per mitjans presents dins el propi sistema de fonts, convertint-se en una mena de suplència de primer grau, ja que els elements d'integració estan plenament "integrats" dins el propi ordenament que completen; en aquest sentit, la tradició jurídica catalana és la millor integradora, ja que no és quelcom estrany al cos

---

¹³⁶ **Art. 1:** "De conformitat amb el que estableixen la Constitució i l'Estatut d'Autonomia, les disposicions del Dret civil de Catalunya regiran amb preferència al Codi Civil i a les altres disposicions d'igual aplicació general.

Per tal d'interpretar i integrar aquesta Compilació i les altres normes hom prendrà en consideració les lleis, els costums, la jurisprudència i la doctrina que constitueixen la tradició jurídica catalana, d'acord amb els principis generals que inspiren l'ordenament jurídic de Catalunya".

Disp. Final Quarta: "Conformement al que disposa l'article 1 d'aquesta Compilació, sens perjudici de les normes de directa aplicació general, en el que no preveuen les disposicions del Dret Civil de Catalunya regeixen supletòriament els preceptes del Codi Civil i de les altres lleis estatals de caràcter civil, en la mesura que no s'oposin a aquelles disposicions o als principis generals que informen l'ordenament jurídic català".

¹³⁷ **Art. 1:** "De conformitat amb el que estableixen la Constitució i l'Estatut d'Autonomia, les disposicions del Dret civil de Catalunya regiran amb preferència al Codi Civil i a les altres disposicions d'igual aplicació general. Per tal d'interpretar i *integrar* aquesta Compilació i *les altres normes* hom prendrà en consideració les lleis, els costums, la jurisprudència i la doctrina que constitueixen la tradició jurídica catalana, d'acord amb els principis generals que inspiren l'ordenament jurídic de Catalunya".

jurídic català, sinó ben propi. La suplència atribuïda al Codi civil és d'últim grau, i fins i tot condicionada a què no s'oposi a les disposicions i els principis del Dret català (disp. add. quarta). En bon estil jurídic, aquesta suplència d'últim grau hauria de ser extraordinària, inhabitual, ja que serà molt difícil que les (rars) llacunes legals no puguin ser integrades pels propis mitjans de l'ordenament català (la seva tradició jurídica). Si per a la Compilació de 1960 era evident que la interpretació havia de correspondre a la tradició jurídica catalana (altra solució hauria estat una aberració), això portava necessàriament a admetre també la integració, com es féu en 1984.

¿Quina hem de tenir per tradició jurídica catalana? La doctrina posà de relleu, en aprovar-se la Compilació de 1960, dos extrems: que l'expressió "tradició jurídica catalana" havia estat el resultat d'un afebliment d'allò que proposava el projectat i frustrat article 5 esmentat, i que sobretot la Compilació no volia innovar (llevat d'excepcions molt concretes), sinó codificar el dret antic, de tal manera que es donava una clara continuïtat de fonts legals, institucions jurídiques i principis informadors del Dret català. Amb aquestes dades, cal entendre que "les lleis, els costums, la jurisprudència i la doctrina que constitueixen la tradició jurídica catalana" ha d'obtenir un sentit obert, a la manera del ventall: la tradició jurídica catalana bàsica i més àmplia és la clàssica, tal com la definí la constitució de 1704 i el projectat art. 5 de 1956, però hem de tenir en compte que no es tracta de l'única tradició jurídica catalana, ja que també ha de tenir cabuda la posterior a 1716, per exemple, la de 1931 a 1939. Alhora també és clar que la tradició jurídica catalana no és l'únic criteri d'integració i interpretació: aquest és obligat ("hom prendrà en consideració", esmenta l'art. 1 de la Compilació), però d'altres hi poden concórrer¹³⁹.

Sens dubte, la tradició jurídica catalana inclou el Dret canònic (com a primer element del Dret comú), rere les *constitucions i altres drets*, i en l'actualitat les institucions jurídiques catalanes provinents del dret antic han de ser integrades i interpretades d'acord amb el dret antic autòcton, el Dret canònic clàssic, el Dret romà,

---

¹³⁸ Per a la redacció d'aquests conceptes em baso a l'excel·lent estudi de P. SALVADOR CODERCH, *El derecho civil de Cataluña*, a "Revista Jurídica de Catalunya" 83 (1984), pp. 793-859; hom ha d'entendre que les reduccions argumentals de l'exposició són meves.

¹³⁹ De forma semblant el cànon 6 del Codi de Dret Canònic remet al dret clàssic com un mitjà interpretatori privilegiat, però no únic. Vegeu també la Conclusió 11 (Secció primera) del II Congrés Jurídic Català.

la doctrina i la jurisprudència¹⁴⁰. Aquests elements clàssics no poden ser “supletoris” a la manera del Codi civil, que és un ordenament aliè al sistema de fonts català, sinó “integradors”, ja que en formen part del propi Dret català i no són un recurs pres de fora. Els paràgrafs precedents han mostrat com el Dret comú romano-canònic (doctrina i jurisprudència incloses) de tal forma s’empeltà al Dret català que en forma una unitat no separable, i precisament aquest empelt és segurament l’element propi més característic.

3. Fonts i dret aplicable; aplicabilitat

Per establir quines fonts canòniques clàssiques poden tenir actualment aplicabilitat al Dret civil català cal tenir en compte tres qüestions ja tractades: a) que el Dret canònic clàssic era supletori del català com a ordenament complet, amb la seva interpretació doctrinal, no com a textos dispersos; b) que malgrat això, a la pràctica no era citat *tot* el Decret de Gracià o *tot* el cos de les Decretals (en el sentit de que qualsevol cànon o decretals servís per a suplir llacunes legals), sinó els textos útils, destacant-ne els principis bàsics, com el d’equitat; c) que la funció actual del Dret canònic clàssic no és supletòria, sinó d’integració i interpretació amb la resta de la tradició jurídica catalana.

Descartada el 1918, amb seny i evidència, la possibilitat de que el Dret canònic supletori pogués ésser derogat i/o canviat per l’autoritat eclesiàstica en promulgar-se el Codi de Dret Canònic, quedava ben clar un cop més que la suplència pertanyia al *Corpus Iuris Canonici* (seguit del *Corpus Iuris Civilis*), juntament amb els comentaristes clàssics. Ja hem assenyalat com la jurisprudència del Tribunal Suprem limità la citació al autors ja rebuts tradicionalment -eliminant la possibilitat de citar-ne d’altres antics o bé de nous-, però ni la jurisprudència ni la doctrina limità o determinà mai els concrets textos canònics clàssics que podien ésser tinguts com a supletoris. Era

---

¹⁴⁰ La jurisprudència del Tribunal de Cassació, fins i tot durant els anys 1936 a 1939, continuà aplicant la mateixa prelación de fonts, tot incloent-hi expressament el Dret canònic: 5/2/1936; 17/7/1937; 12/8/1937 (abans citades). Després de la reforma de la Compilació de 1984, la Sentència del Tribunal Superior de Catalunya de 4/12/1989 esmenta igualment el Dret canònic entre les fonts del Dret català (si bé en aquesta l’expressió “drets supletoris” s’ha d’entendre a la manera clàssica, equivalent a l’actual “integradors”), i l’usa amb el romà tant per a integrar com per a interpretar el cas que ressol; vegeu “Revista Jurídica de Catalunya” 89 (1990), pp. 194-199.

jurídicament impossible determinar *a priori* quines decretals podien considerar-se citables i quines altres no podien ser-ho, ja que la remissió supletòria era envers el *Corpus* com a ordenament, i així hem d'entendre que aquesta forma de citar el Dret canònic clàssic fou l'admesa per la tradició jurídica catalana.

Malgrat tot, és i era evident la dificultat per als juristes civils i els advocats en general d'abastar un coneixement del Dret canònic clàssic que permeti la seva efectiva citació en judici, o simplement la seva integració doctrinal, sobretot després que els estudis universitaris, des de mitjans del segle passat, anaren reduint constantment els ensenyaments de Dret canònic antic i modern; aquesta dificultat d'accés és encara més gran avui. Per aquesta raó, algun autor com MASPONS, potser amb més bona voluntat que total encert, trià els textos canònics més comunament citats per la jurisprudència, tot editant-los sense pretensions crítiques però amb traducció catalana¹⁴¹. Aquest tipus d'obres divulgatives, prèvies a la Compilació de 1960, conserven un cert valor com a orientació elemental, però cal entendre que, per tractar-se d'una selecció, el seu contingut és reduccionista.

Les circumstàncies han canviat notablement d'ençà la publicació de la Compilació de 1960. Moltes institucions jurídiques privades catalanes han evolucionat, algunes altres han estat derogades (com el testament sacramental, per exemple), i la legislació civil ha tornat a desenvolupar-se com no ho havia pogut fer des de l'estroncament legislatiu provocat pel Decret de Nova Planta -fora del breu parèntesi de la Segona República-, encara que necessàriament sotmesa als principis de la Constitució espanyola de 1978 i a l'Estatut de 1979: tot això comporta una nova etapa per al Dret català¹⁴². La recuperació del Dret comú (canònic i romà) com a únic supletori, a banda de l'oportunitat política, social o legislativa¹⁴³, probablement hauria trobat fortes

---

¹⁴¹ F. DE P. MASPONS I ANGLASELL, *Dret canònic. Primer supletori del català* (Barcelona 1956); aquesta obra havia estat precedida d'un opuscle preparatori, *Índex de textos legals canònics supletoris dels catalans* (Barcelona 1928).

¹⁴² Vegeu l'estudi d' E. ROCA I TRIAS, *L'Estatut i el Dret civil*, a *Jornades sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya* (Barcelona 1980), pp. 27-38; les aportacions de l'autora eren llavors necessàries per a posar de relleu les implicacions constitucionals i estatutàries, alhora que certes exigències socials que el Dret català (encarcarat per culpa de l'absència de legislador propi) no havia pogut atendre; proposava amb encert la creació de nous principis informadors del Dret català, però oblidava excessivament la funció de la tradició jurídica catalana i dels seus elements integradors i interpretadors propis, sense tenir gaire en compte una possible conjunció entre dret històric i evolució futura.

¹⁴³ La insistència de l'Estat centralista a procurar que el Codi civil fos el supletori dels drets *forals*, per tal d'anar-los uniformitzant, aconseguí crear un fort corrent doctrinal contrari a la presència d'elements

resistències, tant per la progressiva ampliació del Dret català en el marc de la legalitat vigent (car els ordenaments moderns tendeixen a reduir molt les possibles llacunes, i tenen voluntat de cobrir les que apareixen), com per un difícil enquadrament dins l'Estat actual. Però la funció integradora i interpretativa que se li encomana permet uns objectius molt més interessants i amples, ja que allò que ha d'interessar del Dret canònic són els principis que el bastiren (i que continuen essent els mateixos, en suma, que els del Dret canònic vigent del CIC), expressats conforme als textos legals i la doctrina clàssics¹⁴⁴.

I tanmateix encara conservem institucions jurídiques catalanes (com el testament davant rector, i bona part del dret successori) que necessiten del Dret canònic clàssic (decretals i decretalistes) per a la seva recta interpretació i integració¹⁴⁵. I més enllà d'institucions concretes, dos principis canònics fonamentals, com l'equitat i la flexibilitat, tenen assegurat un paper al Dret català.

Abans hem apuntat com el Dret català clàssic conformà l'equitat (*seny, equitat i bona raó*) com a principi fonamentador del seu ordenament, en assignar-li la suplència genèrica última. L'equitat no ha estat mai un concepte buit, sinó que el Dret català el prengué de l'elaborat pels canonistes, ja que aquests crearen un concepte nou tot partint del romà de justícia¹⁴⁶. En aquest sentit, l'ordenament català segueix necessitat d'ésser fonamentat en l'equitat, ja que és un dels seus elements bàsics de formació dins la seva tradició jurídica, que l'obre al progrés¹⁴⁷.

Malgrat que la característica de flexibilitat no havia estat conceptualment elaborada per la canonística clàssica, fou rebuda necessàriament pel Dret català en acceptar el Dret canònic com a supletori; un dels aspectes actuals d'aquella flexibilitat

---

integradors, interpretadors o supletoris històrics o distints del propi Codi civil; aquell corrent perdura actualment, malgrat que la Constitució de 1978 optà no per un sistema foralista, sinó autonomista, amb plena comptència legislativa per a Catalunya; vegeu P. SALVADOR CODERCH, *El derecho civil de Cataluña*, cit., pp. 806-827.

¹⁴⁴ Vegeu, en aquest sentit, les conclusions del IIon Congrés Jurídic Català de 1971, a *Llibre del II Congrés...*, cit., pp. 76-77.

¹⁴⁵ En el cas del testament davant rector, cal recordar que aquest prové de la decretal *Cum esses* d'Alexandre III [X.3.26.10]; fins i tot és necessari el Dret canònic vigent com a pressupòsit, per tal de determinar qui és rector de parròquia segons els canons 515-525 del CIC 83.

¹⁴⁶ Vegeu S. BUENO SALINAS, *Tratado general de Derecho canónico*, cap. 2.

¹⁴⁷ Així ho reconeixia la conclusió 9 (Secció Primera) del IIon Congrés Jurídic Català [1971], a *Llibre del II Congrés...*, cit., p. 804.

perenne és el principi de subsidiarietat¹⁴⁸, que formulat pel Concili Vaticà II, és esmentat al CIC actual, i que no debades ha de ser reflexionat pels ordenaments civils, entre els quals el català (per la seva proximitat al canònic i per la necessitat de reconeixement diferenciat) ha d'estar -al meu parer- ben proper, sense necessitat de cercar fora allò que ja forma part de la tradició jurídica catalana per la via canònica. Precissament aquesta flexibilitat jurídica fou una de les conclusions més generalitzades del IIon Congrés Jurídic Català de 1971¹⁴⁹.

Amb tot això, els textos i canonistes clàssics tampoc avui no poden ser predeterminats en concret¹⁵⁰, però de qualsevol forma hem de ser conscients que la riquesa de la tradició jurídica catalana, inclòs el Dret canònic, de res no pot servir si no és objecte d'estudi seriós i principal pels juristes contemporanis del nostre país. Algunes dificultats inicials (com la redacció llatina dels textos originals) han de ser superades per la divulgació i el coneixement del que ens és propi.

BIBLIOGRAFIA

F. BADOSA COLL (i d'altres), *Comentaris a les reformes del Dret civil de Catalunya* (Barcelona 1987); ID., *Comentarios a los artículos 1 a 50 de la Compilación de Derecho Civil de Cataluña* (Madrid 1981); ID., *Compilació del Dret civil de Catalunya* [2a ed. anotada i amb jurisprudència] (Barcelona 1985); A. M. BORRELL I SOLER, *Derecho civil vigente en Cataluña* 5 vols. (Barcelona 1944); G. M. DE BROCA I MONTAGUT, *Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del Civil, y Exposición de las Instituciones del Derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la Jurisprudencia*, vol. I (Barcelona 1918; reimp. 1985); J. DE CAMPS I ARBOIX, *Historia del derecho catalán moderno* (Barcelona 1958); L. FIGA FAURA, *Manual de derecho civil catalán* (Barcelona 1961); C. J. MALUQUER DE MOTES I BERNEL, *Dret civil català* (Barcelona 1993); F. DE P. MASPONS I ANGLASELL, *Dret canònic. Primer supletori del català* (Barcelona 1956); L. PUIG I FERRIOL & E. ROCA I TRIAS, *Institucions del Dret civil de Catalunya*, 2 vols. (València 1995); P. SALVADOR CODERCH, *El derecho civil de Cataluña*, a "Revista Jurídica de Catalunya" 83 (1984) pp. 793-859; *El Dret comú i Catalunya. Actes del I Simposi Internacional, Barcelona, 25-26 de maig de 1990*; edició d'A. Iglesia Ferreirós (Barcelona 1991); *El Dret comú i Catalunya. Actes del II Simposi Internacional, Barcelona, 31 maig - 1 juny de 1991*; edició d'A. Iglesia Ferreirós (Barcelona 1992); *El Dret comú i Catalunya. Ius*

---

¹⁴⁸ En síntesi, reservar exclusivament als organismes superiors o universals aquelles competències que no poden materialment assolir els inferiors o locals, de forma que aquells actuïn subsidiàriament, per a que el Dret sigui l'expressió de justícia més propera al poble.

¹⁴⁹ Vegeu particularment la conclusió 17 de la Secció Primera; moltes altres parlen de la necessària flexibilitat; *Llibre del II Congrés...*, cit., pp. 803 i ss.

¹⁵⁰ Malgrat que segueixin essent d'utilitat les obres divulgatives que aproximaven a l'ús de les decretals més emprades, sense ànim d'exhaustivitat, com la de MASPONS ja citada. Per altra banda, el progressiu desconeixement de la llengua llatina fa cada cop més convenient una traducció catalana de les decretals.

proprium-ius commune a Europa. Actes del III Simposi Internacional..., Barcelona, 5-7 de novembre de 1992 (Barcelona 1993); *El Dret comú i Catalunya. Actes del IV Simposi Internacional..., Barcelona, 27-28 de maig de 1994*; edició d'A. Iglesia Ferreirós (Barcelona 1995); *El Dret comú i Catalunya. Actes del V Simposi Internacional, Barcelona, 26-27 de maig de 1995*; edició d'A. Iglesia Ferreirós (Barcelona 1996); *El Dret comú i Catalunya. Actes del VI Simposi Internacional, Barcelona, 31 de maig - 1 de juny de 1995*; edició d'A. Iglesia Ferreirós (Barcelona 1997); *El Dret comú i Catalunya. Actes del VII Simposi Internacional, Barcelona, 23-24 de maig de 1997*; edició d'A. Iglesia Ferreirós (Barcelona 1998).